

De rivier, de tsunami en het vredesactivisme.

De rivier.

Mijn moeder was lastig, buiten stormde het en in het innerlijk kolkte de onrust. Met ingehouden woede trok ik mijn jas aan, riep de hond, verliet de kleine bejaardenwoning en verdween in het duister. In het nabij gelegen natuurgebied kolkte de woede naar buiten, vervloekte ik mijn lot en de wereld. Wanneer ik enkele anderen, die mij dwarsboomden, tegengekomen zou zijn, dan zou ik ze de darmen uit het lijf gerukt hebben. Mijn hond voelde de stemming wel aan, maar was ook blij met dit ongebruikelijke uitje. Spontaan reageerde zij op windvlagen, takken die uit bomen waaiden. Allengs lieten deze andere indrukken mij ook niet onberoerd en ebde de innerlijke onrust weg. Tijdens een lange nachtelijke wandeling zette ik alles op een rij, prees ik me gelukkig met een zekere mate van rijkdom en bleef ik trouw aan mijn droom en de grote puzzel van het leven. Ook schaamde ik me, dat ik tot zoveel razernij en geweld in staat kan zijn. Toch staat dit geval niet op zichzelf. In mijn eigen leven zijn meer momenten aan te wijzen, waarbij de duistere kant woelt en verschrikkelijke fantasieën daar zijn. Het belaagd worden door anderen of maatschappelijke uitsluiting ligt mede daaraan ten grondslag. En in een activistisch bestaan zoek je het ook op. In het actievoeren overschrijdt je de wet enigszins en probeer je de anderen binnen de wet te houden. Bij het knippen in een hek van een militair complex in de buurt vaan een openbare weg ga je al achter het hek staan, omdat je rekening houdt met burgers, die door het lint gaan. En dat rekening houden met komt niet zomaar. In de loop van de tijd zijn er veelvuldig incidenten geweest. Achter de schijn is het altijd een zoeken naar hoe de samenleving werkelijk in elkaar steekt, met bewust aandacht voor de donkere kant van het menselijk bestaan.

Het verstaan van het leven lijkt op jongleren. Het is belangrijk in staat te zijn tientallen ballen tegelijkertijd in de lucht te houden. De waarom vraag is hier natuurlijk direct van toepassing en het antwoord simpel. In eerste instantie zijn wij speelbal van de natuur. Dat is op zich geen slechte zaak, want de natuur reikt ons veel aan, waaronder veel goedheid. Die natuur trekt zich evenwel ook terug en laat ons in toenemende mate een eigen ruimte en een eigen vrijheid. Die ruimte kunnen we op een goede en

slechte manier gebruiken. Om dat te kunnen doorzien moet je kunnen jongleren. Leren om vanuit een veel ruimere horizon naar het leven te kijken. Een horizon, waarbij niet alleen verschillende aspecten van het leven worden meegenomen, maar de eerder behandelde gezichtpunten zo nodig steeds opnieuw weer even naar voren komen. Daarbij wordt de volledigheid nooit nagestreefd. Het blijft een kijken naar het leven in de wetenschap van een tekortschieten. Dit jongleren geeft niet alleen de structuur van dit verhaal weer, maar het is ook haast een organisch kijken. Je probeert in deze benadering van het leven het individuele minder belangrijk te maken en veel meer vanuit een mensheid als geheel te denken. Vergelijk de mensheid met een volk bijen. De bijen als geheel weten precies wat er gedaan moet worden. Het is bijna een denkend geheel. Wanneer er problemen met een parasiet zijn, dan zullen ze daar in de tijd oplossingen voor vinden. De mensheid kun je ook als zulk een volk of als een verzameling bijenvolken zien. Meer dan we zelf beseffen werkt de natuur in ons en wordt heel veel geregeld. Maar in tegenstelling tot de bijen is er ook zelfstandigheid, vrijheid, ruimte om zelf te denken en kennis te verzamelen. Een proces, dat sinds mensenheugenis bezig is en zich versnelt. Er is een intelligente natuur en er is een proces van afsplitsing gaande. Een wreed, maar ook schitterend avontuur, waarbij het lijkt alsof een intelligent universum zich in ons verjongt. Kijken we naar het geweld en de vernielingen, die in de wereld te zien zijn, dan dreigt dit schitterende project te mislukken. Donkere wolken pakken zich aan de menselijke horizon samen. De financiële markten kraken en een tsunami dreigt. De remedie om het tij te keren ligt in de ethiek. Wanneer we erin slagen om dit raadselachtige fenomeen tot kern van ons weten te maken, dan kan de storm gekeerd worden. Maar op dat punt zitten we collectief met een probleem. Het grootste talent, dat de mensheid heeft ontwikkeld, is het vermijden van het ethische. Dat is tegelijkertijd de grootste domheid. Om oog te krijgen voor verantwoordelijkheid, moet je kunnen jongleren. Je bespreekt belangrijke punten in het leven en laat de eerder besproken punten daarin weer terugkeren. Om dat te leren komt vrijwel alle wijsheid van de anderen, maar weegt de ervaring zwaar. Je moet veel doorleven om het leven werkelijk te verstaan. En daarbij horen zeker de innerlijke stormen, die hierboven werden geschetst.

De zwaarste bal, die we in tweede instantie opspelen, is die van de rivier. Het woord rivier stamt uit de Griekse tijd, toen een denker dit duistere probeerde te omschrijven en het vergeleek met een rivier, waar je niet twee keer in kunt baden en zelfs niet één keer. Ter vergelijking laten we een wat minder zware bal, de invloed van de eros, daar als eerste aan vooraf gaan. Twee invloeden in het leven, die zeer goede kanten hebben, maar die ook sporen van vernietiging kunnen trekken.

De eros is een formidabele kracht in ons, die scheidt en vernietigt. Het scheppen is natuurlijk prachtig. Het is mooi, dat de eros er voor zorgt, dat er nieuw leven voortgebracht wordt. Maar wanneer deze kracht beknot wordt, dan zijn de minder prettige fenomenen daar. Daar krijg je oog voor, wanneer je tijdens een cruciale fase van je leven stijf staat van de hormonen, maar langdurig geen aansluiting met de andere sekse vindt. Onder invloed van de literatuur heb ik een romantische inslag en zijn er altijd punten van troost geweest. Maar bij vlagen zijn daar ook de stormen in de geest, waarbij in de fantasie het fel begeerde zo nodig met geweld wordt genomen. In de tijd dat dit speelde las ik werk van een bekende Indiër, die evenals ik met zijn seksualiteit worstelde en de remedie zocht in de onthechting. Die weg sprak me niet aan en al snel vond ik gelukkig aansluiting en bleven de seksuele ervaringen niet uit. En dan is er weer die vreemde speling van het lot. Na verloop van tijd rolde ik in een vaste relatie. Over het algemeen zijn mensen daar redelijk tevreden mee. Maar er zijn er ook, die op het punt van de eros beknelt raken en daar hoorde ik bij. Op basis van wat je zelf ervaart en om je heen ziet, komt de keuze voor de vrije liefde. Deze stap is niet gemakkelijk en vraagt heel veel zelfdiscipline en wederzijds vertrouwen. Tot op zekere hoogte werkt dat wel, maar wat onderschat wordt is de invloed van de anderen en de werking van de natuur. De anderen krijgen invloed in de relatie, verstaan niet waarnaar gestreefd wordt en leggen de bedoelingen anders uit. Vrouwen, die je opnieuw mag ontmoeten, luisteren vol interesse naar deze wat andere kijk op het liefdesleven, maar proberen je geduldig terug te leiden naar het bestaande patroon. Door het volgen van een eigenzinnige koers kwam het tot schade, maar werd er ook goed gedaan. Wat rest is dat je heel veel mag zien er leren, ondermeer over het geraffineerde en langdurige geweld van het andere geslacht. De keuze voor een grote openheid of naaktheid op het terrein van de liefde, die niet indiscreet mag zijn, lost veel problemen op.

De keuze voor verantwoordelijkheid is de andere oever, waartussen de eros vrijelijk kan stromen.

Brengen we later in dit verhaal al jonglerend meerdere ballen in het spel, dan zullen we zien dat alles veel complexer is en geweld al snel dreigt.

De eros is duidelijk aanwezig en werkt voornamelijk door stofjes in het lijf en geuren. De rivier is iets van een heel andere orde. De eros zou je een natuurlijke kracht kunnen noemen, die in ons werkt. Zonder die kracht zouden we geen belangstelling hebben voor de staande spier of huidplooi van de ander. Je gaat ook niet in elkaars neus zitten peuteren. De rivier hangt samen met de breuk. We kunnen een zelfstandig individu zijn, omdat we natuur zijn en tegelijkertijd ook los mogen staan. We hebben als het ware een eigen ruimte. Dieren leven altijd in het moment. Ze ervaren zichzelf niet als los van de wereld en reageren direct op de prikkels. Wij mensen hebben het vermogen na te denken over onszelf en de wereld. En dat vermogen komt met een prijs. Als kind, een bleek mager jongetje, stond ik 's avonds doodsbleek te bibberen bij het snoephuisje annex kassa van het zwembad in een naburig dorp. Dit was niet alleen van de koude. Ik werd overvallen door een diep gevoel van eenzaamheid en verlatenheid. Dit gevoel zoog het bloed uit het gezicht weg en zorgde voor een lijkkleur. Een man zag dit, sprak me aan en kocht een pennywafel voor me. Al snel keerden de levensgeesten weer terug. Ik zag iets, waarvoor pas later woorden gevonden konden worden. Maar dit benoemen is altijd een tekortschieten. De rivier laat zich niet grijpen of benoemen. Wat wij zien en kunnen benoemen is slechts een laagje verschijnselen, dat als een kleed over een werkelijkheid ligt, die wij nog niet verstaan. Met het in de wereld zijn mogen we over een schijnbaar solide oppervlak lopen, maar wanneer de rivier zich laat voelen is het solide oppervlak weg en zinken we gevoelsmatig weg in een moeras van naamloos krioelende deeltjes. De rivier is geen kracht, maar een totale afwezigheid van orde. Een orde, die voor ons mensen onontbeerlijk is. Wanneer we niet in de orde kunnen zijn, zijn we duidelijk niet in orde. Zonder houvast is het leven verschrikkelijk. Deze nabijheid maakt dat alle houvast verdwijnt en wanneer zulke gevoelens daar zijn, dat het lijkt alsof het vlees van de botten gerukt wordt. In de schilderkunst drukt 'De schreeuw' dit gevoel uit. In de literatuur 'De reis naar het hart van de duisternis'. Bij zulke extreme gevoelens brengt de sprong voor de trein de verlossing. Als kind heb ik mijn eerste grote liefde af

zien glijden richting de oever van deze rivier. Niet door een geestesziekte, maar deze intelligente vrouw had pech. Een opeenstapeling van omstandigheden en gebrek aan liefde kan maken, dat de levensgeesten gebroken worden. Als kind deed ik al aan mantelzorg, kwam de waaromvraag op en zette ik me met een keuze voor het ideaal tegen deze duisternis af. Een langdurige en wonderlijk queeste was het gevolg en veertig jaar later mocht ik naar de oever van de rivier terugkeren. In mijn rugzak een schat aan ervaringen en inzichten om deze inmiddels hulpbehoevende vrouw bij te staan bij het einde van haar reis. Een bijzondere tocht, die nog vijf jaar mocht duren, waarbij je aan de oever van deze inerte duisternis een kaarsje op mag steken met de troostende woorden. 'Stil maar, het is slechts de rivier. Waar ik ben, heerst mijn orde en trekt de rivier zich terug.'

De rivier is niet alleen verschrikkelijk, maar ook neutraal ten aanzien van ons menselijk bestaan. De gevoelens van onrust maken dat we beschutting zoeken en gaan wonen. Ook willen we ons bestaan op termijn veilig stellen en gaan we werken. Dit alles geeft houvast en structuur, legt niet alleen de basis voor jong leven, maar met een zeker surplus kunnen we ook goed doen. Onrust maakt ook dat we op zoek gaan naar de anderen, wat een sociaal netwerk doet ontstaan. Het leven is op die punten veelal gul en reikt veel aan. Maar dat neemt niet weg, dat de rivier door dit alles bij vlagen heen blijft sijpelen. Persoonlijk kun je deze gevoelens niet uit schakelen. Je kunt niet bij de knoppen van het eigen gevoel komen. Veelal slaan we op de vlucht voor deze gevoelens. Het zoeken van vertier buitenshuis, het begraven in het werk, het grijpen naar de aandacht van anderen, zijn van die fenomenen. Ook maken we in de onderlinge strijd van velen tegen velen veelvuldig gebruik van de rivier, want we zijn perfect in staat anderen te negeren, sociaal te isoleren en in de richting van dit duistere te drijven. Toch gebeurt dit in een zekere mate van onschuld. Omdat we opgroeien in een zekere rijkdom aan houvast hebben we geen idee hoe vernietigend deze invloed van de rivier kan zijn. Wanneer we tijdens ons leven door omstandigheden een blik mogen werpen in de peilloze afgronden van het gevoel, dan leren we de ware aard van deze invloed kennen. Dan weten we ook hoe nietig en broos een individu is. Alleen is een individu totaal niet bestand tegen deze invloed. De rivier tracht een individu uiteen te rukken en tegenover deze invloed kunnen we alleen het geduld en het vertrouwen

stellen. Geduld, dat het gevoel van onrust wel weer verdwijnt. Vertrouwen in de goede kanten van een ander. Doordat we vertrouwensvol de wereld binnenkomen, leven we langdurig in een zekere mate van onschuld over de enorme invloed van deze rivier. We willen het ook liever niet weten en talrijke vluchtwegen weg van dit gevoel staan open. Deze collectieve vlucht is erg onverstandig. Het is wijs één oog te houden op de mooie kanten van het leven, maar het andere oog te richten op de duistere aspecten van het bestaan. Vooral de geschiedenis laat zien hoe desastreus deze invloed als een bosbrand om zich heen kan grijpen en hoe mensenlevens verminkt en geknakt worden. De rivier kan een andere orde instellen, waarbij mensen in rap tempo van zichzelf vervreemden en tot zeer veel geweld in staat zijn. Een niet te onderschatten invloed in de naderende tsunami.

Het genieten.

Het was druk op de kleine binnenplaats van de gevangenis in Nieuwersluis. Met twintig man zaten we in een militaire vleugel opgesloten. Een toevallig even groot aantal vrouwen was eveneens tijdens de actieperiode van het Vakmobiël in Vierhouten opgepakt en zat verspreid over diverse politie bureaus vast. Met een bak koffie in de hand werden we half slaperig de ochtendkoude in gestuurd en achter het glas stond de Kmar te grappen over dit bonte gezelschap. Als opwarmer bedachten we al snel een spel. Tikkertje spelen in een kleine ruimte valt niet mee, maar lukt wel met een handige variant. Wanneer je iemand vast houdt, ben je veilig. Van het stel ben jij dan nummer twee. Grijpt nog iemand zich vast, dan komt nummer één los te staan en die kan getikt worden. Al snel waren we een kluwen spelende mensen en zat de sfeer er weer goed. Achter het glas stond de bewaking, de werkelijke gevangenen, naar dit feest van het echte leven te kijken. Want dat was het, wat ons werkelijk bond. In de vele jaren actiekamp, tegen het geweld en onderdrukking van de staat in, bloeide bij vlagen iets, dat heel echt was. Je zou dit genieten met diepgang kunnen noemen, waarbij heel veel met mensen gebeurt en ze als het ware opbloeien.

Het genieten in het leven komt als een vloed. Normaal gesproken reikt het leven een rijke schotel aan, met een grote diversiteit aan zaken, waar we plezier aan beleven. Dieren kennen dit plezier ook, maar zij leven in het moment en ze kunnen niet voor of achteruit in de tijd kijken. Wij mensen

kunnen dit wel en weten dat er morgen nog meer plezier te beleven valt. En dat is precies de essentie van het genieten. Is er veel houvast en weinig reden tot zorg, dan maakt deze ondergrond het genieten mogelijk en is er sprake van een gelukkige staat van leven. In dat opzicht wordt de jeugd van velen in de literatuur nog wel eens de lichtwereld genoemd. Het genieten en het geluk kun je de honingpot van het leven noemen. En die pot nectar heeft duidelijk een functie. De nectar van het leven maakt dat we van het leven houden. Je mag wensen dat iedereen een flinke lik uit de honingpot krijgt. Vooral voor opgroeiende kinderen is dat heel belangrijk. Nu zijn forse tegenslagen, waarbij de invloed van de rivier zich laat gelden, ook weer geen ramp. We worden dan met onze neus uit de honingpot gehaald en met diezelfde neus op een rauwe werkelijkheid gedrukt. De waarom vraag, die dan opkomt, prikkelt het nadenken. De pot met nectar kleeft ons aan het leven. De pijn om zo te moeten leven houdt ons bij de les en kan ons bewust maken van de pijn van anderen.

De pot met nectar is ook een probleem. Ze is in handen van de markt gekomen en deze markt heeft de pot nectar flink opgeblazen. Het menselijk bewustzijn functioneert op basis van beelden en de markt strooit een stortvloed van beelden, die tal van begerenswaardige zaken voorspiegelen, over ons uit. Daarin heeft de markt de natuur mee, want we zijn wezens, die elkaar sterk nadoen. Er is sprake van een nabootsende begeerte, waarbij geweld niet geschuwd wordt om het fel begeerde te krijgen. De in de verbeelding opgeblazen honingpot heeft een massale jacht neer meer geluk op gang gebracht, maar met een omgekeerd effect. Nectar bestaat niet alleen in verschillende verschijningsvormen, maar is ook uitermate vluchtig. En wat zich dan opnieuw laat voelen is de rivier. Een kleine anekdote mag dit illustreren. In februari stond ik eens in de Pyreneeën te liften. Auto's vol met wintersporters kwamen voorbij met achter het glas opvallend veel verveelde gezichten. Later op het bergpad passeerde een oudere vrouw, met een gerimpeld gelaat en heel vriendelijke ogen. Het was alsof de schoonheid van het landschap zich in dat gezicht spiegelde. Wat een contrast met de verveelde uistraling, die ik eerder mocht zien. Velen bewaren het gezonde verstand en weten de honingpot wel te relativeren. Maar het is toch ook moeilijk om van de aanzuigende werking los te komen. Een voorbeeld is het relatieleven. Op dat punt kan het genieten een hoge vlucht nemen, omdat in de daad niet alleen de formidabele kracht van de

eros zijn weg vindt, maar twee mensen elkaar ook heel nabij kunnen zijn, waarbij in de verbeelding in de toekomst een dikke baby al schaterend aan de tenen ligt te trekken. Op het punt van relaties koesteren mensen heel sterke beelden, die niet erg realistisch en zeer zeker niet ongevaarlijk zijn. De staat van verliefdheid is een tijdelijke geestesandoening, die mensen bij elkaar brengt. Als de droom verdwijnt blijft veelal voldoende over en ontwikkelt zich het onzichtbare weefsel of band tussen beiden. Toch leggen deze beelden een bom onder de relatie, lijkt het gras verderop altijd groener en worden deze verlangens tot in het bejaardenhuis gekoesterd. Blijven we nog even bij de beelden, dan is een ideaal ook een beeld. Zulk een beeld kan ook geheel misplaatst zijn en tot het vloeien van veel bloed aanleiding geven. Dat wil niet zeggen dat alle beelden taboe zijn. Het is goed om dromen te hebben. De helft van het menselijk bewustzijn drijft op de fantasie. Maar je moet er ook om kunnen lachen. En je moet vooral om jezelf en de eigen inspanningen kunnen lachen. Dan zit je redelijk veilig. De grote honingpot kent geluk, dat veel blijvender is. Je kunt ook geluk voor anderen scheppen. Op natuurlijke wijze brengt het leven al veel van dit genieten op ons pad. Het opvoeden van kinderen is niet altijd eenvoudig, maar het brengt ook veel warmte en plezier. Deze zorgtaken kunnen zelfs zodanig zijn, dat ze weinig ruimte laten voor iets anders. Maar wanneer er draagvlak en ruimte is voor de problematische medemens, dan kan dit naast een last ook een grote mate van rijkdom brengen. De eigen rijkdom komt en gaat en laat zich niet vastleggen. Het scheppen van geluk ten behoeve van anderen levert een rijke schat aan herinneringen, waar altijd uit geput kan worden en die blijvend is.

Het bewustzijn.

In de legertent van het oude vredesactiekamp, dat nog door de staat getolereerd werd, zat een vredesactivist van middelbare leeftijd gelukkig zijn blowtje te roken. Het was een mooie dag in een hectisch voorjaar en deze man had niet overwinterd en was geen blijver. "Jij bent een rationele klootzak!" klonk het vol overtuiging door de legertent. Waarschijnlijk had ik de avond ervoor, in de voetsporen van een denker, die me in die tijd nogal bezig hield, het gevoel geheveld en het verstand en de eigen ervaringen als punten van houvast aangewezen. Discussies bij een houtvuur, dat in de legertent in een drum gestookt werd, onder genot van menig flesje bier,

waren een geliefde bezigheid. Ik vond het heerlijk om in anderen te prikken om te weten te komen wat hen nou werkelijk dreef. Daarbij bewoog ik me als een kameleon door verschillende landschappen van zien en denken. Om de discussie te verlevendigen koos ik veelal voor een oppositionele positie en veelal kom je dan naast de zwakkere partij tegenover een meerderheid te staan. Leuk, want Woensdrecht was in die tijd een smeltkroes, waar een grote verscheidenheid aan mensen passeerde.

We hebben al drie ballen in de lucht. De twee zware ballen, de rivier en de eros, zoeven al rond en het genieten heeft zich erbij gevoegd. Eigenlijk zoeven al veel meer ballen rond, want door een groot aantal aspecten van een onderwerp te belichten, breng je in feite meer ballen in het spel. Het leven verstaan is als het jongleren met een duizend ballen tegelijkertijd. Maar in die veelheid zouden we al snel verdwalen en dat is niet de bedoeling. Of mijn medeactivist gelijk had, kan ikzelf niet beoordelen. Wel zie ik de destijds gekoesterde denkbeelden anders.

Het gevoel is veel minder een moeras, dan hierboven werd beweerd. Het beeld van de rivier poogt, op een manier die altijd tekort schiet, de vervelende gevoelens te verklaren. Het in de orde zijn, staat voor een gevoel van rust.

Onze ervaringen zouden een belangrijk houvast zijn, maar dat is de vraag. Ervaringen worden altijd subjectief ingekleurd. Dat gegeven maakt dat een wetenschappelijke tak als geschiedenis eigenlijk niet bestaat. Wat we voorgeschoteld krijgen is veelal het verhaal van de heersende. De zwakke partijen hebben veelal een geheel ander verhaal, dat wordt weggedrukt. Onze ervaringen zijn belangrijk, maar veel minder een punt van houvast dan eerder werd beweerd.

Veel interessanter is het tweede punt van houvast. Het bewustzijn of verstand, is een schitterend vermogen, dat heel belangrijk is, maar dat ook met het nodige wantrouwen bekeken moet worden. Om dat te zien gaan we ons eerst met een theorie over de werking van het bewustzijn bezig houden. Een stap, die een docent wijsbegeerte niet snel zou nemen, want die ziet dit als veel te complex voor een leek om te kunnen begrijpen. Nu heb ik tijdens mijn studie moeten woekeren met een beperkt geheugen en daarmee een gave ontwikkeld. Ik kan heel complexe zaken in een paar woorden schetsen. Deze schets laat zich niet gemakkelijk eigen maken,

maar dat is geen ramp. Het gaat erom te zien, dat het bewustzijn een vermogen is met beperkingen. Zet je dus even schrap!

Wij kennen de tijd als klokkentijd en daarmee als een rechte lijn. Die lijn wordt gebroken in het heden en dat is een uitermate merkwaardig punt. In dat punt speelt ons leven zich af. Tijd is ook weer een merkwaardig verschijnsel. Het heden is geen stukje klokkentijd, want dan zou het uitsteken in het verleden of toekomst. Het heden is mogelijk een andere dimensie van de tijd, want wat zonder klokkentijd is zou je eeuwig kunnen noemen. Dat is voor ons moeilijk te bevatten. Ons verstand werkt op basis van de klokkentijd en bijvoorbeeld de logica. Het idee van een andere tijd is niet alleen moeilijk te bevatten, maar ook het gegeven, dat in het heden ons leven even opvlamt en tegelijkertijd weer sterft, zonder dat er klokkentijd verloopt. Toch moet dit haast zo zijn, want zonder een op zichzelf staan van dit punt zou er geen vrijheid zijn. Alles zou vervallen tot een taaie massa van oorzaak en gevolg. In zulk een moment van leven vormt zich een gedachte en zijn er tal van indrukken. Dit alles wordt in de ingewikkelde computer van ons brein verwerkt en gekoppeld aan dat specifieke heden. Er wordt als het ware een foto gemaakt, die we in een volgend heden kunnen bekijken. De wereld licht dan voor ons op, maar altijd een fractie van klokkentijd later. En we bekijken niet één foto, maar een hele reeks. We kunnen hele films in een volgend heden steeds opnieuw bekijken. Maar het is altijd oud nieuws. In het echte punt van leven kunnen we niet komen. In de filosofie kennen ze dit verschijnsel als het fenomeen van de 'ik' splijting. Je kunt niet in het punt van waarnemen komen. Je kunt er ook geen onderzoek naar doen, want dan zou je tegen de klokkentijd in moeten reizen. Het heden is als een spleet in de wereld, waar elk innerlijk leven steeds opnieuw geboren wordt en weer sterft. En uit die spleet in de wereld welt de klokkentijd op. Ons bewustzijn drukt dit raadselachtige weg en maakt van ons leven een doorlopende film. En dat op zeer grondige wijze, alsof er niets anders is dan die film.

Het bewustzijn is niet alleen een schitterend vermogen, maar ook een formidabele macht, die een raadselachtige buitenwereld om wil zetten naar de eigen binnenwereld. Het bewustzijn werkt als een rupsje nooit genoeg, waarbij het vangnetje over de raadselachtige fenomenen in de buitenwereld wordt gegooid. Getracht wordt die verschijnselen van hun raadsels te ontdoen en deel te maken van de groeiende formaties aan

kennis in de binnenwereld. En dat doen we uiteraard niet alleen. Vrijwel alle kennis komt van de anderen. Wanneer we denken origineel te zijn, dan is dat veelal niet zo. Passieve kennis, verkregen via de anderen, wordt verbonden met een concrete situatie en het kwartje valt. We zijn als een miljarden zwerm rupsjes, die vreten aan de boom van het leven. En waarschijnlijk is onze collectieve kennis nog maar uitermate gering. Dit grijpen naar de wereld is heel natuurlijk. Er bestaat een film, waarbij de camera terugwijkt en een groots landschap laat zien. In dat landschap zie je de hoofdrolspeler met een ander als nietige stipjes op een boerenkar en bespreken ze de problemen onder de mensen. De kunstenaar pleit de mensheid vrij en wijst erop, dat ze in hun kinderlijke onschuld veel geweld aanrichten. Ze proppen zich vol met de wereld en zien de consequenties niet. En het grijpen naar de wereld stopt niet bij de dingen. We grijpen ook naar de anderen en proberen die anderen te gebruiken ten bate van het eigen welzijn. Het bewustzijn werkt niet alleen grijpend of met een mooi woord totaliserend, maar we zijn een natuurlijk imperialisme. Met een zekere mate van egoïsme is niets mis. Wanneer de theorie over de apen als voorouders waar is, dan zie je onder de apen deze fenomenen al. Er is bij apen ook sprake van geweld, maar dat loopt nog niet uit de hand. Het zelfstandige bewustzijn is een machtig instrument, dat natuurlijk op een heel goede manier gebruikt kan worden. Mensen hebben veel moois tot stand gebracht. Maar dat is niet het onderwerp van deze paper. Deze paper wil het web van geweld zichtbaar maken en de formidabele macht van het zelfstandig bewustzijn is daarin een cruciaal punt. De drie ballen, die we al in de lucht hebben, zijn zonder meer onontbeerlijk voor het leven, maar jagen het imperialisme aan.

De eros draait niet alleen om seks, maar deze invloed moet je in dit verband veel ruimer zien. Het gaat om de voortplanting en het veilig laten opgroeien van het jonge leven. Ten bate van dit project wordt een klein rijkje uit de grond gestampt en de omgeving werkt aan dit project mee. Bedreigende of schijnbaar bedreigende zaken worden geweerd of met geweld verwijderd. Om het project in stand te houden wordt het gebruik van zondebokken niet geschuwd. Een bekend beeld is de matrone, die dit kleine rijkje met vaste hand bestuurd en weinig empathie heeft met de noodlijdende anderen erbuiten. Voor de jonge spruiten moet natuurlijk goed gezorgd worden, maar deze natuurlijke drang kan het opkomen voor het eigen rijkje of het

persoonlijk imperialisme behoorlijk aanwakkeren en de macht van het bewustzijn wordt dan op oneigenlijke wijze gebruikt.

Veel ingrijpender is de invloed van de rivier. Bij de rivier willen we weg en deze invloed maakt dat we beschutting zoeken en gaan wonen. Met werk trachten we niet alleen het bestaan op termijn veilig te stellen, maar het geeft afleiding, erkenning in de omgang met anderen en we kunnen daar onze creatieve vermogens in kwijt. Dit alles komt veelal speels, want normaal gesproken bewegen we ons in het leven van een jeugdige situatie met veel houvast naar een volwassen leven met minder. De invloed van de rivier prikkelt en stuwt en tot op zekere hoogte is dat goed en hoort dat bij een evenwichtig bestaan. Maar talrijke fenomenen wijzen ook op een doorschieten. Het zich begraven in een teveel aan werk is nog een vrij onschuldig fenomeen. De ongebreidelde jacht naar meer wakkert het persoonlijk imperialisme aan en is veel schadelijker voor anderen. De pijn, waarvoor we op de vlucht zijn, heeft echter ook een sterk ethische functie. De pijn, die we zelf ondergaan, prikkelt het nadenken en maakt de pijn van anderen zichtbaar.

Waar de eros en de rivier het bewustzijn in een bepaalde richting pressen, heeft het genieten een sterk aanzuigende werking. Het bewustzijn is een sterk creatief vermogen, dat drijft op de verbeelding. Wanneer we eenmaal iets gezien of geproefd hebben, dan willen we meer. Nu is met deze honingpot niets mis en het is ook belangrijk dat mensen hun dromen hebben. Maar in onze tijd wordt de pot met nectar via de diverse media gevoed met talrijke beelden en enorm opgeblazen. Het genieten heeft een sterk aanzuigende werking op het bewustzijn en verstoort het beeld van de werkelijkheid. Het genieten verwordt tot een grote valkuil, want door de dingen en de anderen laat de rivier zich nadrukkelijker dan anders voelen en de eros raakt veel van haar schoonheid kwijt. Je kunt nu eenmaal rijkdom in het leven niet grijpen. Rijkdom in het leven is als de golfslag in het gevoel, ze komt en gaat.

Het doen van goed is ons niet vreemd. De natuur reikt de optie al aan. Een weloverwogen keuze om de ethiek tot hoeksteen van het eigen handelen te maken is iets anders. Dat vraagt in eerste instantie om overzicht en een goed gebruik van het gezonde verstand. Er is nooit een eenduidige oplossing. Het jongleren met vier ballen laat al zien hoe complex het leven

is en we gaan nog een tweetal ballen in de lucht brengen, die van grote invloed zijn op de werking van ons bewustzijn.

Het metafysisch verlangen.

Het was pinkstermorgen in de gemeente Woensdrecht. De katholieke kerk in het dorp Hoogerheide was goed gevuld. Niet ver van het altaar nam ik plaats. Dagenlang had ik over de te nemen stap lopen dubben. De beslissing tot plaatsing van kernwapens naderde met rasse schreden. Wat me dreef was niet alleen idealisme, maar een intense droom had laten zien, dat het antwoord van de bevolking moest komen. Deze gelegenheid leek me een geschikt aangrijpingspunt. Opgevoed in de protestantse traditie was dit tevens een ultieme confrontatie met het verleden. Ondergedompeld in dit denken straalde het instituut zelfs na een reis door andere landschappen nog steeds veel autoriteit uit. Het naar voren lopen om het woord te nemen was ongehoord. Ik wist zelfs nog niet precies, wat ik wilde gaan vertellen. Later leerde ik, dat ik me voegde in een aloude traditie. In de tijd van een bekende heilige kwam het vaker voor dat mensen in de kerk het woord namen. Jongelingen gingen zover om naakt voor God te verschijnen, waarschijnlijk tot genoeg van de jongedames, die een geheel ander klokkenspel mochten bewonderen. Op een geschikt moment liep ik naar voren. De pastoor was verbijsterd, maar herstelde zich snel, stopte me af en gaf me een plek opzij van het altaar. Na afloop zat hij erg met deze affaire in zijn maag. Hij verontschuldigde zich en verschool zich achter de boze parochianen, die hem ter verantwoording zouden roepen. Voor mijn ogen schrompelde het instituut ineen. Alles is angst. De pastoor is bang voor zijn parochianen en omgekeerd bestaat mogelijk een zelfde relatie. Maar waar is de liefde dan?

Zolang de mensheid bestaat is er een zoeken naar kennis. De grote motor achter dit zoeken is het metafysisch verlangen. De scheiding met het geheel van de wereld, het los komen te staan van de totaliteit, brengt dit verlangen op gang. We willen dit mooie, maar bij vlagen ook bedreigende, erbuiten ontraadselen. Een verlangen, dat zich niet laat vervullen. Eigenlijk zitten we met twee raadsels. Ook de binnenwereld is oneindig groot en raadselachtig. Een ruimte, waarin een mens gemakkelijk kan verdwalen.

Het metafysisch verlangen maakt dat we een honger hebben, maar dat wil niet zeggen dat er hard gezocht wordt. We groeien op in een landschap van een traditie en het valt niet mee om dit vertrouwde landschap te verlaten. Het wordt door de omgeving ook niet op prijs gesteld. Een landschap geeft houvast en bij een verlaten morrel je aan het houvast van de anderen in de naaste omgeving. Normaal gesproken is er tijdens de puberteit wel een afzetten tegen, maar volgen jongeren veelal het voorgeleefde voorbeeld en blijven ze in deze vertrouwde omgeving. Omstandigheden kunnen ook zodanig zijn, dat dit niet mogelijk is en dan begint een reis door meerdere landschappen. Voor mij persoonlijk startte de reis in een traditioneel christelijk landschap, kwam op de universiteit de aanraking met het liberale denken, ging de sympathie vanwege de sociale bewogenheid naar het linkse denken en kwamen later vrijwel alle scholen van denken voorbij. Tijdens die reis waren de literatuur en de filosofie bronnen, die dit zoeken gevoed hebben. Een persoonlijke wordingsgeschiedenis die leert, dat in alle landschappen van denken inconsistenties of zwakke plekken te vinden zijn, maar dat het niet wijs is om daar al te nadrukkelijk de vinger te leggen. Je wilt anderen niet kwetsen door dit houvast aan te tasten. Het is veel beter om de essentie van een landschap te onderstrepen en mensen zelf met hun twijfels te laten komen. In een vertrouwensvolle omgang met elkaar, het gevoel dat de ander er niet op uit is om te kwetsen, maakt de uitwisseling van ideeën mogelijk. Mensen in een landschap zijn ook altijd schatbewaarders. Denken we bijvoorbeeld aan het christendom, dan maakt de trouw van gewone mensen aan dit denken een overdracht aan inzichten door de eeuwen mogelijk. Dragere van een licht, dat opnieuw ontstoken moet worden. Door omstandigheden gedreven was er dan ook in het hierboven geschetste, die ultieme confrontatie met het landschap van de jeugd, waarbij de macht, die altijd van zulk een landschap uitgaat, definitief werd gebroken.

Het persoonlijke zoeken ligt ingebed in het grote zoeken van de mensheid. Op zoek naar houvast zijn we altijd druk doende geweest om de kloof van het metafysisch verlangen te dichten. In aanzet is er altijd wetenschap geweest, maar aanvankelijk vervulden geesten, Goden, God, verklarende verhalen, etc. een belangrijke functie. In de verspreiding van bepaalde inzichten speelde de maatschappelijk ondergrond een grote rol. Zoals het persoonlijk leven geproblematiseerd kan worden en het zoeken naar het

waarom begint, geldt hetzelfde voor het maatschappelijk leven. Vanouds werd het menselijk samenleven geplaagd door lijden en geweld. De grote groepen mensen, die vertrap en verdrukt werden, vormden de voedingsbodem voor nieuwe vormen van denken en zien, die aan dit lijden tegemoet kwamen. Ethiek speelt in deze veranderingen een cruciale rol. In elke cultuur zijn denkbeelden en regels te vinden om het geweld in te dammen. Wanneer je naar de geschiedenis van de afgelopen twee duizend jaar kijkt, dan wordt de werking van ethiek veel duidelijker. Ook het falen, want als een niet te genezen ziekte is het lijden en het geweld de mensheid blijven achtervolgen.

In de opkomst van het christendom greep het denken van een kleine sekte door de sterk ethische lading snel om zich heen en had deze omkering van de moraal grote invloed op het Europese denken, dat zich via de koloniale overheersing verder over de wereld verspreidde. Eeuwen later volgde in de Arabische wereld een identiek fenomeen. Aanvankelijk waren zulke ideeën vrij zuiver en had een beweging een activistisch karakter. Later werd een beweging maatschappelijk ingekapseld, vond zelfs een snellere verspreiding plaats, maar werden vrij simpele ideeën ingewikkeld gemaakt en aangepast aan de heersende realiteit. Tegen de groeiende onrechtvaardigheid kwam verzet, dat opnieuw werd ingekapseld of in het uiterste geval met veel geweld werd en nog wordt bestreden.

Tegen deze verstarring is altijd verzet geweest. De verwetenschappelijking van het denken begon meer vaste grond te krijgen en morrelde aan de grondslagen van de samenleving. Contacten met andere delen van de wereld en inzichten uit andere culturen prikkelden deze ontwikkeling. Recente inzichten leren, dat het in de mode komen van de leer van de oude Grieken bepaald geen verlichting bracht, maar het ontwikkelingsproces eerder hinderde. Denkbeelden vernieuwden zich, maar zijn nooit los van een voedingsbodem te zien. In de steden, op plaatsen waar vanouds de handel floreerde en informatie uit andere delen van de wereld circuleerde, kwam ook industrie op en nam het aantal vrije burgers toe. Het liberale denken bloeide er op. Dit denken, dat de menselijke vrijheid en ontplooiing tot speerpunt maakte, kende ook het belang van de ethiek. Maar het liberalisme omhelsde in toenemende mate het idee van de vrije markt, dat juist een geheel ander uitgangspunt had en nog heeft. In het proces van verwetenschappelijking bloeide het socialistisch denken op, dat zich sterk

maakte voor een ingrijpende vernieuwing van de moraal. Daarmee kreeg het activisme onder de verpauperde massa's, waar al veel verzet was, een wetenschappelijke basis. Deze ontwikkeling bracht grote sociale veranderingen en veel strijd. Het grijpen naar de werkelijkheid, het te eenzijdig uiteen leggen van die werkelijkheid in groepen mensen en machtsstructuren, moest wel falen. Zeker wanneer je er, op zoek naar een utopie, een politieke strategie op gaat funderen. De politieke onrust en ellende gaf voeding aan een andere stroming, die de menselijke hang naar orde tot uitgangspunt nam. Door samenloop van tal van omstandigheden was een groot feest van geweld het gevolg. Als reactie hierop wil men nu in deze tijd niets meer van het fascisme weten, maar daarbij gaat men voorbij aan het feit dat de hang naar orde heel menselijk is. Al deze landschappen of stromingen in zien en denken zijn niet dood. Ze veranderen en vernieuwen zich en bloeien naarmate de omstandigheden daartoe aanleiding geven.

Na het grote feest van geweld werden wel maatschappelijke vernieuwingen aangebracht, maar werd niet diep genoeg gesneden. Er zit nog veel scheef en in het kielzog ervan bleef wereldwijd de barbarij de kop op steken. De wetenschap is enorm gegroeid en heeft zich, dankzij de vele prestaties, diep kunnen wortelen in de samenleving. Je zou de wetenschap als godsdienst van deze tijd kunnen zien en mensen verwachten uit deze hoek verlossing van veel problemen. Een ontorechte verwachting, want kennis kan altijd gebruikt en misbruikt worden. Ook hebben de vrij jonge takken van wetenschap, die zich met de mens zelf bezig houden, teveel pretenties en voeden ze in feite de om zich heen grijpende andere armoede in de wereld. Het toenemende lijden in de wereld is een ethisch probleem. Het voordeel van de wetenschap is, dat het zich bedient van een universele taal. Nieuwe inzichten over ethiek zijn in de wetenschap voorhanden, maar ze zijn niet eenvoudig en tot op zekere hoogte zelfs duister te noemen. Deze nieuwe inzichten verzetten zich heel bewust tegen het grijpende van een bewustzijn. De theorie, die achter deze paper ligt, vraagt om een lang kauwen voordat de sappen vrij komen. Deze paper ademt een ethisch denken, maar dan jonglerend. Het leven is niet simpel, maar wanneer het lukt om alle ballen tegelijkertijd in de lucht te brengen licht mogelijk een zeker verstaan van het leven op. En waarom? Omdat waarschijnlijk een tsunami op komst is en een ingrijpende bijstelling van ons denken en onze

waarden noodzakelijk is. De geschiedenis leert echter, dat mensen meestal eerst flink hun vingers moeten branden, voordat deze veranderingen mogelijk worden. Dankzij de techniek, die ook de tsunami mogelijk maakt, kan via de bestaande technische mogelijkheden het medicijn razendsnel worden toegediend en de goede wil gemobiliseerd worden.

Het raadsel.

Langzaam, met de ogen wijd open gesperd kwam de officier van justitie uit zijn stoel omhoog. 'Hier kan ik niet mee omgaan! Hier kan ik niet mee omgaan!' stamelde hij. De sfeer was macaber. Buiten waren honderden activisten op de been, steeg de rook van rookbommetjes op en probeerde de politie te paard de activisten in bedwang te houden. In de rechtszaal legde ik in uiterste concentratie mijn wat bijzondere verklaring af. Met zeven medeactivisten was ik uit de eerder genoemde groep van veertig gelicht en waren we langer vastgehouden. Op zich is dat niet zo'n punt, maar mijn cel lag aan de buitenzijde van het politiebureau in Lelystad en door de koude sliep ik uitermate slecht. Werkend aan een verklaring voor de rechtbank kwam ik in een lichte psychose terecht. Uiterlijk functioneerde ik normaal, maar in de cel leek het alsof ik een lijntje met het erbuiten had. In een periode vol met visioenen en schaafde ik ijverig aan mijn verklaring. Mijn advocaat kreeg duidelijke instructies om ruimte te maken voor het houden van deze verklaring. Daarmee brak ik los van de rest en zette ik een geheel eigen lijn uit. Ik had herhaaldelijk om scheerspullen gevraagd en toen ik met het scheren bezig was, moest ik plotseling mee. Innerlijk kwam de ingeving vertrouwen te hebben en de verklaring achter te laten. Ik de zaal volgde ik het vertrouwde ritueel zijdelings en was ik totaal gefocust op het voor de geest halen van de verklaring. Dat lukte uiteindelijk en uit mijn hoofd, gefocust op klinknageltjes van de verhoging, waarachter de rechter zetelde, begon ik de verklaring voor te dragen. De inhoud en de sfeer maakten dat ik onherkenbaar was voor de anderen. 'Ze hebben hem gedrogeerd!', schreeuwde een vrouw van de bühne. Er kwam uiteindelijk vrijspraak ten aanzien van het nieuwe middel, dat justitie had ingezet. De politierechter kon in het theater, dat zich afspeelde voor zijn neus, onmogelijk een criminele organisatie ontdekken. Ik landde al weer vrij snel en had de zomer nodig om de innerlijke wonden te likken. In de herfst werd ik tijdens een

actieperiode gepakt. Na verloop van tijd kwam een gedrongen man samen met de militaire politie mijn cel binnenstappen. Ik moest me geheel uitkleden en zelfs de bilnaad werd geïnspecteerd. Nog steeds wat aangeslagen onderging ik het gebeuren met een milde humor. 'Volkomen gezond!' was het commentaar en hij stampte de cel weer uit. Later begreep ik wat deze man eigenlijk kwam doen. Hij kon niet begrijpen, dat een goed geplande actie de mist was ingegaan.

Het leven is een raadsel! We hebben al geleerd, dat het bewustzijn werkt op basis van voorwaarden. Logica, zoals: 'Piet is een man. De man is een mens. Daaruit mag geconcludeerd worden dat Piet ook een mens is.' is zulk een voorwaarde. De wet van oorzaak en gevolg en tijd als rechte lijn zijn andere voorwaarden. Toch is het leven meer dan dat. We hebben ook gezien, dat in een merkwaardig heden, schijnbaar tegenstrijdige zaken tegelijkertijd bestaan. We zijn absoluut vrij en tegelijkertijd onvrij, want we zitten lijfelijk vast in deze wereld. Dat is niet logisch, want waar een boom staat kan geen auto staan. Maar in het heden, ons punt van leven, schijnt dat wel te kunnen. Het leven is dus dubbelzinnig of met een mooi woord ambivalent. Vanouds hebben twee stromingen in het denken met elkaar overhoop gelegen. Zij, die gaan voor de absolute vrijheid van een mens en mensen, die menen dat alles bepaald of met een ander mooi woord gedetermineerd is. Dat we meer geleefd worden, dan we zelf willen toegeven, bijvoorbeeld als we aan de voortplanting kijken, is niet zo heel erg. De natuur heeft heel veel voor ons geregeld en over de talrijke chemische processen in het lijf behoeven we in het geheel niet na te denken, tenzij ze beginnen te falen. Dat alles maakt de afscheiding en daarmee onze vrijheid niet minder absoluut. We zijn geen poppen aan touwtjes en kunnen wel degelijk een keuze maken. In het maatschappelijk denken wordt de vrijheid wel verheerlijkt, maar dat is voor de bühne. In de ethiek komt het op een werkelijke keuze aan. Al eerder werd onderstreept, dat we dan niet thuis zijn. Velen stellen als kinderen hun vertrouwen in een goede vader, een intelligentie buiten ons, de instellingen of de staat. De collectieve neiging om te bukken is enorm. Het antwoord is er ook. Een mogelijke vader buiten ons heeft met een daverende klap de deur dicht gesmeten. De Holocaust is die klap, want terwijl miljoenen hun gebeden prevelden, werden ze toch vermalen in een door mensen gecreëerde

machine. De boodschap is duidelijk. Het wordt tijd volwassen te worden en duidelijke keuzes te maken. We moeten ook ophouden om als blèrende kinderen achter de instellingen of de staat aan te lopen. Dat zijn inmiddels tumoren geworden, die zijn gaan woekeren op onze onverantwoordelijkheid. Het afgescheiden zijn, onze vrijheid, brengt ook weer een dubbelzinnigheid met zich mee. Er is toch ook weer relatie. Het metafysisch verlangen is een fenomeen, dat daarin past. Maar er is meer. Toen ik een oudere vriendin met een stekelig karakter, die in de oorlog enige tijd in het Oranje hotel mocht logeren, een plaats die ik zelf ook heb leren kennen, vroeg naar de diepzeevormen in haar kunstwerken, was het antwoord simpel. De handen bewegen als vanzelf. In de kunsten is er naast techniek altijd dat onverklaarbare. En zo waren er ook de dromen. Ik kwam niet zomaar in Woendrecht. Een lange reis was daar aan vooraf gegaan. En er was een breukpunt. In de samenleving deinde het en was er een heftig debat over kernwapens gaande. In het persoonlijk leven deinde het ook. In de relatie met soulmate werd onder druk van de omstandigheden en een hang naar vrijheid een stap verder gegaan. Een stap, die gevaarlijk was en gemakkelijk door kwaad willenden verkeerd uitgelegd zou kunnen worden. Wat het verstand niet wilde weten, wist het gevoel wel. Op die golvingen in het innerlijk kwamen de dromen. De eerste droom was heftig en intens. Ik zou in staat zijn om het volk in beweging te brengen. Nu leert de literatuur al, dat je met dromen heel voorzichtig moet omgaan. De droom ten aanzien van het mobiliseren van mensen in het kruisraketten debacle kwam niet uit. Dat wil niet zeggen dat de droom faalde. Maar er was eerst nog veel te leren. In de eerste jaren in Woensdrecht besteedde ik vrij veel tijd aan de plaatselijke bevolking. Dat pakte niet ongunstig uit en was psychisch van groot belang. Alsof de Goden de spot met me dreven werd het meest vertrapte gezin in het dorp een tweede thuis. Al snel volgde een tweede droom. Een infiltrant had voor diepe tweespalt in het kamp gezorgd. De paranoia tierde welig en ik slaagde er niet in de twee groepen nader tot elkaar te brengen. In zulk een situatie leun ik terug in vertrouwen. Ik probeer me niet mee te laten slepen in de paranoia, maar vertrouw erop dat het wel goed komt. Toen ik ging slapen kwam de droom. Ik zag een schaakspel en de koningin van het spel was in vlammen gehuld. Een offerzet was nodig om de orde te herstellen. Ik was klaar wakker. Wie de koningin was, was wel duidelijk en het enige ding van waarde voor mij in

het kamp was een blokhut, die ik met veel geduld in de winter had gebouwd. Ik overdacht de droom, woog de voor en nadelen tegen elkaar af, nam de benodigde veiligheidsmaatregelen en stak met het licht worden het blokhutje in de brand. Die ochtend werd de orde hersteld en een politieke lijn uitgezet over hoe om te gaan met het onvermijdelijke fenomeen infiltrant. In die hectische periode waren er meer dromen. Een droom zette aan tot een eenmansactie voor het gemeentehuis, wat leidde tot een confrontatie met de motorclub. Deze pakte gunstig uit en het laatste vreemde bolwerk in het dorp, de disco, werd ook vertrouwd terrein. Een heel gunstige ontwikkeling, want in de zomer bivakkeerden we met een heel kamp voor het gemeentehuis. Toen werd het stil. Jarenlang waren er geen nieuwe dromen tot de hierboven geschetste actie. Toen kwamen er veel visioenen, mocht veel gezien worden, maar ontdekte het ik ook de eigen kwetsbaarheid. Vervelend, maar op basis van wat ik mocht zien werd op persoonlijk vlak een koerswijziging door gevoerd. Op een enkel punt moest die onder druk van de realiteit wat bijgesteld worden, maar ze pakte niet ongunstig uit. Het actievoeren ging nog vele jaren door. Een leuke gideonsbende, die heel wat stunts uithaalde. We hadden al lang ontdekt, dat de grote zwakte van het militaire apparaat hun logheid en voorspelbaarheid is. Het innerlijke vuur, dat ons dreef, kenden ze niet. En dat is jammer, want wanneer ze beiden punten wel goed zouden kennen, dan zouden ze nooit aan bepaalde buitenlandse avonturen begonnen zijn. En zo is er dan die merkwaardige dubbelzinnigheid van het bestaan. Ik kies, maak plannen en probeer de realiteit te veranderen. Ik dat kiezen is er een bewogen worden, want ik probeer iets aan het lijden in de wereld te doen. Ethiek als macht van een andere orde beweegt dan ook, langs paden die raadselachtig zijn, maar naar later blijkt heel zinnig. Bewegen en bewogen worden in een schaakspel, dat de tijd al heeft voorzien. Over de uitkomst heb ik geen dromen gehad. Wel kent ons collectieve geheugen twee uitkomsten als het om deze visioenen gaat. De keuze tussen beiden is geheel aan ons.

Ethiek, het individu en de anderen.

Ongeveer twintig jaar geleden schuifelde een vriend de keuken binnen. Eén blik op het gezicht, dat doodsbleek en vlekkelig was, vertelde genoeg. Het was weer zover. De stemmen teisterden zijn bestaan en probeerden hem

dingen te laten zeggen en doen, die duidelijk tegen zijn diepste wezen in druisten. Angst wervelde door zijn innerlijk. Angst voor de mogelijkheid, dat hij opnieuw zijn verstand zou verliezen. Ik bood hem een bak koffie aan en hoorde zijn wat verwarde verhaal aan. Verward, omdat hij regelmatig een stem terug moest dringen. Allengs ging het beter, ebde de angst weg. Zeker toen ik hem verzekerde, dat het wel meeviel. Dat hij in zijn verhaal nog redelijk van A naar B en naar C kon komen. Jaren later kreeg hij een ander stofje om te slikken en had hij minder last van de stemmen. Maar dit goede komt met een prijs. Het stofje is voor het lijf niet erg gezond. Het gaf spasmen, die blijvend dreigden te worden. Na jaren gebruik werd overgestapt op een ander stofje. Dat stofje maakt dat hij veel slaapt, tast het korte termijn geheugen aan en afgelopen winter gaf het een daling in de witte bloedlichaampjes. Het woord medicatie is voor deze stofjes duidelijk te hoog gegrepen, want het bekort aanzienlijk de levens van mensen, waarbij dat schitterende vermogen van het bewustzijn faalt. En dat is nog altijd één procent van de bevolking, terwijl nog eens vijf procent bij tijd en wijlen trekken vertoont van eenzelfde falen. Talrijke anekdotes zijn met betrekking tot deze vriend, een gemoedelijke humorvolle man, die een beetje als Winnie de Poe door het leven gaat, te vertellen. In zijn kielzog kwamen er meer, waaronder enkele lastpakken, in de zin dat ze me heel wat problemen bezorgd hebben. Maar dit gezelschap, waarvan enkelen inmiddels het tijdige met het eeuwige hebben verwisseld, is voor mij heel belangrijk. Door een andere en wat extreme wijze van leven is erin mijn persoonlijk leven veel minder houvast. Dit uitzonderlijke gezelschap hield me bij de les en in het leven. Tijdens de talrijke discussies, die uiteraard vaak over het fenomeen geestesziekte gingen, opperde ik een keer, dat ik waarschijnlijk ook krankzinnig moest zijn, omdat ik me bezighoudt met een onderwerp dat veel te groot is voor een mens. Deze vriend sprak dit onmiddellijk tegen. Hij kon deze gedachte niet verdragen, omdat ik in momenten van duisternis zijn houvast ben. En heeft de geschiedenis al niet eerder laten zien, dat de kracht van de ethiek juist in het nietige ligt. Zo kan een boodschap zich samenballen in een nietig en kwetsbaar zijn, gehuld in een mantel der dwazen. Bijna alsof de spot gedreven wordt met de arrogante macht van het menselijk bewustzijn.

Normaal gesproken zijn we gewend om vanuit het eigen ik naar de wereld te kijken. Met een mooi woord noem je dat egologisch denken. Het ego of het individu staat centraal. Dat is niet altijd zo geweest. Wanneer we de overleveringen mogen geloven, dacht men bijvoorbeeld in de middel eeuwen veel meer als een wij. In de gesproken of geschreven taal drukte men zich ook op die wijze uit. In andere culturen zie je zelfde fenomenen. Onder oudere chinezen komt dit denken nog regelmatig voor en ziet men verantwoordelijkheid als een collectief iets. Wanneer jonge chinezen in de fout gaan, dan hebben de ouderen gefaald.

In dit verhaal benaderen we het individu en de anderen ook als een wij. Een stukje weefsel, dat we als het ware uit het maatschappelijk weefsel lichten en onder de loep houden. Dit uitlichten is niet willekeurig en spiegelt de eigen ervaringen. Het stukje weefsel is anders, dan de talrijke andere stukjes weefsel, die uit de samenleving gelicht kunnen worden. Ieders verhaal weer anders en er zijn talrijke verhalen om ons heen, waar we geen weet van hebben. Maar er is wel sprake van een zeker grondpatroon en daar gaat het om. We kijken naar de stukjes weefsel en laten bij dit kijken de invloeden of ballen in de lucht, die eerder besproken werden, weer terugkomen. In dat kijken naar gaat de interesse uit naar het web van geweld. Wat is dat precies? Dat is niet zo moeilijk te begrijpen. Als individu besta je bij de gratie van anderen. Een kind groeit bij een ouder op en heeft daar een innige band mee. Wanneer de band goed is, dan is dat ook goed voor het welzijn van beiden. Treedt er in zekere mate een breuk op, dan geeft dat pijn. Het weefsel klapt als het ware om en doet afbreuk aan het welzijn van beiden. Wanneer relaties goed zijn en mensen lekker in hun vel zitten, kun je spreken van een vol leven. Wanneer het omgekeerde het geval is, dan kun je dit zien als een vorm van sterven. De grote uitdaging ligt natuurlijk in het terugdringen van dit sterven.

Dit verhaal wil het web van geweld zichtbaar maken en daarbij wordt ingezoomd op invloeden, die dit web van geweld bevorderen. Heling van het weefsel is mogelijk, maar heeft dat inzicht nodig. Inzicht om wel overwogen en vaak moeilijke keuzes te maken, die bijdragen aan het terugdringen van het web van geweld. Dit web is immers al heel oud en bijzonder taai. Een individu mag dan met een schone lij in de wereld komen, het web van geweld is al daar en trekt zijn sporen. Het is alsof het geweld zich door de generaties verplaatst. Dat geweld kan gezien worden

als een verzwakking van het weefsel en maakt het individu kwetsbaarder in het spel van de heersende invloeden. Het brengt de pijn om zo te moeten leven, maar opent ook de zoektocht naar het waarom en de remedie. Omdat het eigen leven verweven is met de anderen is dat nooit een persoonlijke oplossing, maar een remedie voor allen. We kunnen dit zichtbaar maken, wanneer we een individu in een postzegel weefsel geboren laten worden en de ontwikkeling van het stukje weefsel tijdens zulk een leven volgen.

De plaats waar een individu gaat landen is nooit perfect. Het stukje weefsel in de vorm van een familie, vriendenkring, kennissen via het werk, verenigingsleven, etc. heeft zijn problemen. Veelal achter de schijn is er onderlinge strijd, gaat het bij vlagen minder goed met mensen en zijn er de befaamde zwarte schapen. Voor het landen treedt een plaatselijke opschoning van het weefsel op. De komst van nieuw leven geeft veelal kleur en zin aan de levens van de direct betrokkenen. Het bedje wordt gespreid en alles wat mogelijk bedreigend kan zijn voor de jonge spruit wordt op afstand geplaatst. De natuur doet hier zijn werk. Velen denken bewuste keuzes te maken, maar handelen hoofdzakelijk instinctief. Het jonge kwetsbare leven roept deze gevoelens op. De eerste levensfase van een kind is natuur. Een jong kind is transparant, direct en aanhankelijk. Natuurlijk brengt de opvoeding tal van zorgen en problemen met zich mee, maar de volwassenen warmen zich ook aan dit oorspronkelijke leven. Onderhuids in het kind is de breuk met het grote geheel al aanwezig, maar het duurt een aantal jaren voordat het zich heel bewust als een eigen 'ik' ervaart. In eerste instantie ervaart het de wereld als een plaats van verwondering, is er het spel met andere kinderen en uiteraard onderlinge strijd. Voor die strijd is het instinctief toegerust. Dit geweld maakt dat het transparante begint te verdwijnen en de bolster om het innerlijke leven gaat groeien. De bewustwording ten aanzien van een eigen zelf versterkt dit proces. De bolster is nodig om zich te handhaven in een gewelddadige wereld en om zelf ook gewelddadig te kunnen zijn. De bolster legt een muur om de innerlijke tuin. Het beschermt deze tuin tegen de zwijnerijen van anderen. Anderen, die weinig discreet met kostbare inzichten en ervaringen omgaan en vernielingen aan kunnen richten. De bolster maakt dat mensen zich gereserveerd opstellen en niet het achterste van hun tong laten zien. Later zien we dat ethiek de bolster breekt.

Het is een weldaad, wanneer kinderen beschut op kunnen groeien , met volle teugen van het leven kunnen genieten en op voorhand veel kunnen leren. Dat wil niet zeggen, dat een goede jeugd garant staat voor een goed leven. Een harde jeugd kan maken, dat kinderen veel beter zijn opgewassen tegen de latere tegenslagen. Maar een gebrek aan liefde tijdens de jeugd, trauma's of ernstige beschadigingen maken mensen ook kwetsbaarder. Het wordt dan moeilijk om anderen te vertrouwen en een goede aansluiting te vinden. Onder invloed van de rivier kan dan de boze ontstaan. Mensen die op oneigenlijke wijze toch de aandacht van de anderen willen krijgen, daarin heel ver gaan en veel kwaad kunnen doen. Maar dat is niet de regel. Bij het normale patroon rukt de invloed van de rivier bij het tot wasdom komen geleidelijk of sprongsgewijs op. Het warme nest verdwijnt en de zwaarte van het bestaan laat zich onvermijdelijk voelen. In zeker opzicht een voor mensen tragisch gebeuren, waar ze maar moeilijk mee om kunnen gaan. Het natuurlijke verlies aan houvast, het onvermijdelijke oprukken van de invloed van de rivier, ligt aan de basis van veel geschillen in families. In het zoeken naar verlossing van de zwaarte van het bestaan richt men zich op feitelijke zaken, voelt men zich door anderen al snel tekort gedaan worden en zijn ruzies het gevolg. Wat er werkelijk aan scheelt ligt dieper en kan als volgt uitgebeeld worden. Het innerlijk van een mens is als een bel. Wanneer de rivier zich laat voelen, dan lijkt het wel alsof gevoelsmatig deze ruimte ingedrukt wordt. De aandacht van een ander is als een lamp, die het innerlijk verlicht en deze ruimte groter maakt. De aandacht en erkenning door anderen is heel belangrijk voor het eigen welzijn. Maar deze aandacht laat zich niet grijpen. Als het om het eigen geluk of het zich goed voelen gaat, staan we vrij machteloos. We kunnen niet bij de knoppen van het eigen gevoel komen en we kunnen de oprechte aandacht van een ander niet afdwingen. Dat proberen we uiteraard wel. We proberen de rivier niet alleen uit het innerlijk, maar ook uit de postzegel weefsel te bannen. Anders gezegd houden we het problematische graag buiten de deur. Heel begrijpelijk, maar ook een grote vergissing.

Nu wordt in de eerste helft van het leven de soep normaal gesproken niet zo heet gegeten, zijn er zonder meer problemen, maar groeit het inzicht naarmate men ouder wordt. Het leven als leerproces, dat met vallen en opstaan verloopt. Het leven reikt veel aan. Bij het verlaten van het nest geven school, werk, vrienden, etc. de nodige structuur. De eros woelt als

kracht al veel langer, maar komt nu volop tot bloei. Na een reeks geslaagde en minder geslaagde ervaringen duikt de soulmate op. De kracht van de eros vindt niet alleen een grote mate van vervulling, maar de soulmate geeft ook tegenwicht tegen de invloed van de rivier. Het is de discrete ander, die de tekortkomingen van de partner wel ziet, maar daar niet de vinger op legt. En de soulmate draagt, gezien vanuit een positie als man, veelal een project in zich. De natuur wil gestalte geven aan nieuw leven. Het is de tijd van het volle leven, want werk, gezin en andere activiteiten geven genoeg te doen. De invloed van de rivier en de eros stuwen het leven in deze richting. We denken wel te kiezen, maar we worden in grote mate geleefd. Voor het weefsel in de postzegel, dat we hier onder de loep hebben, zijn deze ontwikkelingen over het algemeen gezond. Er is sprake van verwijdering in relaties en daarmee een afsterven, maar er is ook aangroei en verjonging. Toch kan er ook sprake zijn van ernstige verzwakking in het weefsel van de postzegel. Door alles sijpelt hernieuwd de invloed van de rivier. Alle houvast kan omslaan in het tegendeel en het leven rammelt als het ware opnieuw aan de deur.

Het genieten doet op dat punt goed en kwaad. In eerste instantie doet genieten het weefsel goed. Een goed gesprek kan aan het begin van een vriendschap staan. Het feest van de liefde aan het begin van de langdurige band. Het spel met de kinderen laat ons bepaalde aspecten van het leven hernieuwd beleven en ze houden ons bij de les. Maar genieten drijft op de beeldvorming en daarin wordt op talrijke manieren een ideaal leven voorgespiegeld. Deze lokgodinnen zijn bepaald niet onschuldig en stuwen de aangroei van het weefsel in een verkeerde richting. In het kielzog van de geleverde inspanningen verdampt het genieten al snel en volgt de pijn om zo te moeten leven.

Als een spin in het web zetelt tussen de verschillende geschetste invloeden de macht van het bewustzijn. Opnieuw kom je daar dezelfde dubbelzinnigheid tegen. Met een gezond stukje egoïsme is niets mis. Het is goed om een plek onder de zon te claimen en daar een eigen rijkje te stichten. Het weefsel dringt daar ook op aan en succes in het leven wordt als belangrijk gezien. Dit imperialisme schiet al snel door en voedt het web van geweld. Er is niets mis met een verdere ontplooiing, zeker wanneer dit steunt op een intensieve samenwerking met de anderen. Maar dat is veelal niet het geval. Bij het streven naar succes wordt naar macht over de dingen

en de anderen gezocht. Die macht corrumpeert. Wanneer succes daar is, dan zijn er de vruchten, die de zucht naar meer voeden. Het is genieten, wanneer je situaties naar je hand kunt zetten, macht over anderen kunt hebben en je jezelf kunt koesteren in de bewondering van die anderen. De enorme macht van het bewustzijn stelt velen daartoe in staat. Deze wil tot macht komt echter met een prijs. In de omgang met de anderen wijkt het ware leven. Het weefsel groeit grotendeels aan op basis van nut, die een ander voor de uitbouw van het eigen rijkje kan hebben. Het innerlijk landschap is niet wijds en groot, maar sterk egocentrisch. Mensen, die het moeilijk hebben, vinden veelal een gesloten deur. De beleving is gekleurd door een hang naar het genieten, oppervlakkigheid en cynisme. Achter de schijn voegt men zich in de stille oorlog van velen tegen velen. In de geventileerde opinies meent men iets over anderen te kunnen zeggen, maar veelal spiegelt dat de armoede in het eigen innerlijk. Wanneer het lukt om een ander op slinkse wijze te belazeren om een gesteld doel te bereiken, dan zal men daar ook zelf het idee aan overhouden belazerd te worden, etc. Maar zelfs als mensen niet zulke sterk imperialistische neigingen hebben, dan is vaak wel het streven om het problematische buiten de deur te houden. De aangroei van het weefsel stagneert veelal in die richting. Dit gegeven is weer geen zwart wit situatie. Het goede is van nature al aanwezig ofwel altruïsme op basis van eigenbelang is mensen niet vreemd. Vervolgens neigen mensen naar het goede en hebben ze in een jeugdig optimisme soms langdurige inspanningen geleverd. Op basis van negatieve ervaringen en gevangen in de beslommeringen van het eigen bestaan haakt men dan af. Tegengesteld aan deze tendens zijn er mensen die op de goede weg zitten. Kijken we naar het hele plaatje ofwel talrijke postzegels, dan is er sprake van een onevenwichtigheid. Het gemiddelde van de curve van onethisch naar ethisch ligt duidelijk aan de kant van het eerste. Er is te weinig goedheid in de wereld.

In de postzegels weefsel zijn uiteraard vele inzichten voorhanden om het anders te doen. We komen dan op het vlak van het metafysische. Op dat punt kent de mensheid een rijke geschiedenis en zijn er duidelijke vingerwijzingen in de richting van ethiek geweest. In het naleven van ideeën doemt echter opnieuw een valkuil op, die bijdraagt aan het web van geweld. Ethiek is een machtig wapen dat aan twee kanten snijdt. Wanneer we anderen met inzichten om de oren slaan over wat wel of niet goed is,

dan kwetsen we die ander al snel. De werkelijkheid is immers complex, het zicht op de werkelijkheid van anderen uitermate beperkt en dan is er ook nog die merkwaardige dubbelzinnigheid in het bestaan. Wanneer je die ander kwetst, raakt dit geweld ook het eigen leven. Het mes van de ethiek snijdt aan twee kanten . Beter is het om een andere wijze van leven voor te leven en te wachten op de ruimte voor een goed gesprek. In dat gesprek kunnen ideeën aan de hand gedaan worden over hoe om te gaan met de nachtzijde van het bestaan.

Wanneer je ethisch denkt, dan weet je dat een mens in diepste zin een eenzaamheid is. De breuk is absoluut. De enorme vlagen van onrust in het gevoelsleven horen daarbij en zijn aan niemand te wijten. Uiteindelijk heeft vluchten geen zin en kunnen deze gevoelens alleen maar geduld worden. Maar de breuk is ook een dubbelzinnig gegeven. Over de breuk heen is er ook relatie. De worsteling met het leven wijst de weg naar een veel wijder landschap, waarbij je vertrouwen krijgt in het geheel en door de anderen heen leert kijken naar het spel van de invloeden. Een vertrouwensvol openstellen in de richting van anderen zonder indiscreet te zijn is geen enkel punt. Het is compliment belazerd te kunnen worden en zeker geen domheid. De domheid ligt bij de anderen, die menen dat het ware leven zich zomaar laat grijpen. Wanneer de tuin op oneigenlijke wijze benaderd wordt, sluit de bron zich als het ware vanzelf. Willen mensen zwijgen of roven in de tuin, dan wordt met begrip en empathie daarnaar gekeken. Ervaringen met deze mensen voegen nieuwe planten toe, die helend kunnen zijn voor anderen. Het verhaal begint dan als volgt. Ik heb eens iemand gekend, zijn of haar naam doet,en dan volgt een ingewikkeld relaas. Nooit simpel, want het leven is uitermate complex. In zulk een verhaal kan de ander steun vinden om de eigen problemen anders te zien. Openstelling voor het problematische in het leven verrijkt op deze wijze de tuin. De wijsheid groeit en daarmee het dragend vermogen. Bij het omkijken naar de problematische ander is een stapsgewijze aanpak veelal wijs. Een vriendelijke groet in de richting van bijvoorbeeld een zwerver is al als een welkom in het bestaan. Een bak koffie en een praatje is bij gelegenheid een vervolg. Stapsgewijs kun je iemand, die moeilijk zit, toelaten in het eigen leven. Naarmate je iemand beter leert kennen, kun je werken aan het structureel verbeteren van diens situatie. Een proces met ups en downs, want de ander zal zeker een aantal keren bijten om te zien of

deze goedheid wel oprecht is. En er is ook altijd een begrenzen, het toemeten van zekere huisregels, want op het eigen dragend vermogen moet goed gelet worden. Het individu in de postzegel wordt dan als een boom, die meerdere vreemde vogels begint te dragen, die vaak weer helend zijn voor elkaar. Omgang met deze gidsen naar het goede voeden het weefsel op wonderlijke wijze. Ze houden het bij de les, verdiepen het inzicht en maken dat de bolster om het innerlijk grotendeels kan verdwijnen.

Inzicht ligt aan de basis van een meer nadrukkelijke keuze voor ethiek. Inzicht brengt antwoorden op de grote levensvragen, maar altijd met een slag om de arm. We weten ten aanzien van het raadsel van het leven nooit iets zeker. Het is altijd een these, die mogelijk later vervangen wordt door een betere. Inzicht brengt de brede horizon van waaruit naar het leven wordt gekeken. In dat geheel is ethiek een macht van een andere orde en werkt deze macht heel wonderlijk. Wanneer deze bron op oprechte wijze benadert wordt, dan laten inzichten zich gemakkelijk vinden en vloeit de bron. Een kleine anekdote mag dit illustreren. In de trein ontmoette ik eens een groepje aangeschoten voetbalsupporters. Omdat ik bij mijn fiets zat, kon ik ze niet uit de weg gaan. Mijn hoofd stond er niet zo naar, maar ik heb in de loop van de tijd veel confrontaties meegemaakt en altijd komt het neer op het overwinnen van de eigen angsten. De aanval kwam al snel. Een lid van de groep was flink in de olie, werd bij vlagen door zijn maten overeind gehouden en probeerde leuk te zijn. De vragen waren vrij indiscreet, maar tot zijn verwondering kwam er antwoord. Ik had mijn innerlijke rust hervonden en dat is het raadselachtige van ethiek. De oprechtheid van een ander, zelfs in dronkenschap, laat de bron vloeien. Je ziet geen dronken supporter meer, maar een verdwaald mens worstelend met het leven. De anderen pikten de draad van het gesprek op en een deel van wat hier op papier staat, passeerde de revue. Toen we een half uur later op onze bestemming aankwamen, was hun houding grondig veranderd. Met heel veel wederzijds respect namen we afscheid van elkaar. De werking van de macht van ethiek is altijd verrassend, Talrijke anekdotes zijn daarover te vertellen en ze hebben me altijd weer verbaasd. Daarom is het belangrijk om bij het zoeken naar oplossingen voor problemen jezelf niet blind te staren op het doel, maar open te staan voor het schijnbaar onbelangrijke. Juist in datgene, waar we normaal gesproken aan voorbij

gaan, ligt de sleutel voor de oplossing. Het ethisch gezond maken van de postzegel weefsel ligt aan de wortel van het veel grotere streven naar een vreedzame wereld.

Ethiek en het theater van de wereld.

Bovenin een groot hotel in Bagdad keken we naar het vuurwerk. De stad was in het donker gehuld en boven de stad hoorde je het gebrul van de straaljagers. De talrijke lichtsporen van het luchtdoelafweergeschut deden een beetje aan het vuurwerk op oudejaarsavond denken en de bominslagen als onweer in de verte. De eerste golfoorlog was al enkele weken aan de gang. Een zweer in de werkelijkheid was opengebarsten en de rivier, het zuivere zijn, liet het gezicht zien. Nabij de dood is het leven intenser en zou je kunnen spreken over een bizarre schoonheid. Een zware inslag heel dichtbij maakte dat we door de donkere gangen van het hotel de lift weer opzochten en naar de schuilkelders gingen. Daar, volgepakt met angstige Irakezen, waaronder vrouwen met huilende kinderen, ervoeren we een geheel andere kant van de oorlog. Kinderen, die misschien de eerste minuut van hun geboorte nog onschuldig waren, maar een moment later mede gevangen zaten in een ragfijn web van geweld. We hadden als protest tegen de oorlog met ongeveer honderd medeactivisten uit alle delen van de wereld aan de grens met Saoedi-Arabië gezeten. Er zat al een medeactivist van ons in Irak en tijdens een actieperiode kwam het idee op om ons met een viertal mensen bij deze internationale vredesactie aan te sluiten. Persoonlijk kwam er het wikken en wegen of dit avontuur wel of niet aangegaan moest worden. Een strijd tegen de diepere angsten en bij de keuze was een gevoel van opluchting duidelijk daar. Leerzaam was de actie wel, maar zinnig niet. In dit feest van geweld en door de barrière van de taal ben je teveel een speelbal van de omstandigheden. Na enkele dagen konden we doorreizen naar Jordanië en kwamen we al snel ongeschonden thuis aan.

Een kleine momentopname in een brandhaard van een veel groter drama. Dit drama is al heel oud en het geweld wortelt er diep. Geweld als begrip, dat zich in deze paper heel ruim laat definiëren. Uitsluiting, armoede, honger, etc. vallen allemaal onder dezelfde noemer. Evenals in het vorige hoofdstuk wordt het geweld niet alleen maar als negatief opgevat. In het

theater van de wereld is het een fase in een groeiproces. Het is iets waar we als het ware doorheen moeten. Het geweld als morele provocatie of uitdaging om het anders te doen. De natuur heeft ons al op een verkeerd been gezet. De machtige gave van het zelfstandig bewustzijn, waarover we kunnen beschikken, naast andere invloeden, wakkeren het geweld onvermijdelijk aan. In een proces van menswording ligt onze uitdaging daarin dit geweld terug te dringen. In de tijd zijn er stappen vooruit gedaan. Knappe studies laten een gedetailleerd beeld zien van de situatie in Europa een eeuw geleden. Aanzienlijke veranderingen worden zichtbaar, maar tegelijkertijd zijn de problemen anders geworden en is in zeker opzicht de dreiging groter dan voorheen. Na het laatste grote feest van geweld in Europa heeft men verbeteringen aangebracht in de grondslagen van het samenleven, maar heeft men niet diep genoeg gesneden. Dit kleine land presteerde het om kort erop de bloem van de natie een volgende gruwel in te sturen. De geschiedenis van de mensheid is een proces van vallen en opstaan en we zijn knap hardleers. Met de snel naderende tsunami staat nu een morele provocatie voor de deur, die ons dwingt orde op zaken te stellen.

Een deels instorten van de financiële markten en de haperende wereldeconomie laten zien hoe broos alles is. Vanouds hebben mensen gewezen op de zwakke plekken in het huidige systeem. Het systeem is als een enorme octopus, die zich over de wereld kan verplaatsen, de beknellende banden opruimt en de zucht naar meer handig weet op te zwepen. En nu lijkt het wel alsof de octopus toewerkt naar zijn ultieme vervulling. Alsof door een ongebreidelde wildgroei en zucht naar meer, we collectief hebben meegewerkt aan het creëren van de eigen graftombe. De hoeveelheid geld, creativiteit en arbeidskracht, die we hebben besteed aan het metselen van deze tombe, zijn enorm, als we kijken naar de jarenlange inspanningen op het gebied van wapentechnologie en het trainen van jonge mensen in het geweld. Als de octopus omklapt, het ware gezicht laat zien en de ontwikkelingen in negatieve zin in elkaar beginnen te grijpen, moeten we vooral niet zeuren. Bewust of onbewust hebben we het altijd geweten. Bij het in elkaar klappen van de wereldmarkt en kort erop de wereldorde, grijpen de invloeden of ballen, die we al jonglerend in de lucht hebben gebracht, onmiddellijk in elkaar. De machtige bal van de rivier is bijna overheersend aanwezig en de angsten stuwen de waanzin. Maar ook de

andere ballen laten zich niet onbetuigd. Brandhaarden laten al zien, dat de bal van de eros al snel volgt en deze natuurkracht zijn bijdrage levert in het aanstaande feest van geweld. Maar wat mensen in hun uiterlijke hang naar het goede, in hun gedweep met het beschaafd zijn, terwijl onderhuids de onbeschaafdheid welig tiert, onderschatten, is het genieten. De bloem bloeit ook uitbundig tijdens de barbarij. Het is heerlijk om je eens flink te laten gaan en het werkt al snel verslavend. Het verstand raakt als speelbal van deze invloeden al snel de weg kwijt en verwordt tot een creatief instrument in deze vernietigingstocht. Wanneer mensen opstaan, die aan dit alles brallend een metafysische betekenis weten te geven, waar door een tijdelijke zee van bloed het beloofde land bereikt kan worden, dan zijn de rapen helemaal gaar en danst de nieuwe mens achter deze populistische aan. Door de collectieve verbroedering in het geweld, tegenover een gedemoniseerde vijand, lijkt het ware leven al bereikt en zijn de gruwelen een noodzakelijk iets. In dit alles is ook de ethiek aan het werk. Het geweld werd al voorzien. In het feest van geweld is er ook het raadselachtige, wordt onzichtbaar grote schade toegebracht aan het innerlijke zelf van mensen en hoopt in de schaamte de goede wil zich op, om na de collectieve verdwazing weer aan de slag te gaan met het bouwen van een nieuw samenleven. Mits deze ruimte blijft bestaan.

Wat te doen? In eerste instantie een nadere analyse. Wanneer we terugdenken aan het individu in de postzegel weefsel, dan maakt deze postzegel ook weer deel uit van het weefsel van het samenleven. In de oertijd was dit weefsel waarschijnlijk veel hechter en bestond er nauwelijks een individu. In het weefsel had het individu een duidelijke plaats in de hiërarchie. De groep gaf houvast en een orde. De orde maakte dat er in geschillen bemiddeld en het geweld teruggedrongen werd. Geweld verzwakte de groep en maakte deze kwetsbaar voor dreigingen van buitenaf. In de latere samenlevingsvormen is deze hang naar ordening een belangrijke drijfveer gebleven om deel uit te maken van het weefsel. De behoefte aan orde mag niet onderschat worden. Met oog op de donkere kant van de samenleving is de orde heel kostbaar en moet ze gehandhaafd worden. Zo nodig met grof geweld. De dictatuur is te prefereren boven de chaos. De mensen delen deze hang naar orde, want zij kennen elkaar en weten veelal wel welke duistere sentimenten er kunnen woelen. Zij hebben, met oog op het groot brengen van kinderen en het veilig over

straat kunnen gaan, direct belang bij een heersende orde en zullen deze langdurig steunen. Ethiek sluit het geweld niet uit. Maar ethiek stelt altijd wel de vraag naar het waarom van het geweld en probeert het terug te dringen. In een ideale samenleving mag er wel een monopolie op geweld zijn, maar zijn de gerechtshoven uitermate klein en brengt een rechter een groot deel van zijn tijd door met het lezen van de krant en het drinken van koffie. Wanneer vol schroom een zaak wordt aangediend, legt hij in eerste instantie de bal weer terug met de vraag of ze er zelf onderling niet uit kunnen komen. Van dit ideaal zijn we ver verwijderd. De paleizen van justitie zijn in de loop van de tijd als tumoren gegroeid en geven uitdrukking aan een grote mate van onverantwoordelijkheid in de samenleving. In plaats van zelf betere keuzes te maken en op te komen voor een veilige omgeving, regeert de angst en denkt men met meer blauw op straat het tij te kunnen keren. Meer blauw betekent evenwel ook meer geweld, want de controle van de staat drijft op het verzamelen van gegevens, het bij arrestatie uitspelen van mensen tegen elkaar en het aanmoedigen van verraad. Op de wanden van cellen zijn de stille aanwijzingen van het bestaan van dit geweld veelvuldig te vinden. Natuurlijk is het stoppen van schadelijk gedrag in de richting van anderen noodzakelijk, maar van zwaar straffen wordt niemand beter. Geweld is altijd een manifestatie van iets, dat scheef zit.

Wat er scheef zit kent veel gezichten, maar spitst zich op een bepaald punt toe. Het weefsel van de samenleving is uitermate belangrijk om de zo belangrijke economische relaties tussen mensen te regelen. Met oog op het menselijk welzijn zijn dit heel belangrijke relaties. De grote motor is de kringloop van goederen en diensten van de producenten naar consumenten. Het smeermiddel is geld. Vanouds hebben we in deze voor mensen zo belangrijke relaties het menselijk imperialisme tot uitgangspunt gemaakt. Dat mag, mits je daar voldoende verantwoordelijkheid tegenover zet. Precies daar wringt de schoen. Als handelvoerende natie denken we nog vaak terug aan de glorie van de VOC. Het zilver was in die tijd het smeermiddel. Er werden winsten van soms duizend procent op geïnvesteerd kapitaal gemaakt. Wat velen niet weten is dat in de loop van die jaren een miljoen mensen op die scheepjes en in die handel hebben gediend. Van deze mensen is meer dan tweederde onder erbarmelijke omstandigheden omgekomen. Om nog maar niet te spreken over het leed,

dat we in onze hebzucht elders hebben aangericht. De Engelsen deden het nog beter. Als betaalmiddel om de grote motor te smeren gebruikten ze het Afrikaanse goud. In bijvoorbeeld India, een samenleving die van de landbouw afhankelijk was, gaf dit een onverantwoordelijke verschuiving van voedselgewassen naar productiegewassen. Mede door speculatie ontstonden tijdens periodieke droogtes grote tekorten en waren hongersnoden het gevolg. Terwijl mensen bij bosjes stierven reden de treinen met handelsgewassen, waaronder graan, nog steeds die gebieden uit. De grote economische motor schept waar al genoeg is en vernietigt waar al ernstige problemen zijn. De Amerikanen doen het weer anders. Ze drukken gewoon dollars bij. Dat gaat goed, zolang mensen er vertrouwen in hebben, dat die papertjes ook wat waard zijn. De gewone burger zal daar nauwelijks bij stil staan, maar de wolven onder ons hebben dat vertrouwen niet en daardoor kraakt het collectieve huis.

Wanneer je door een ethische bril naar het maatschappelijk weefsel kijkt, dan is dat niet gezond en ook nooit gezond geweest. Wanneer je de talrijke culturen zou bestuderen, die in de loop van de tijd zijn ontstaan en grotendeels alweer zijn verdwenen, dan zijn er wel aanzienlijke verschillen. In de verschillende culturen werd weer anders met geweld omgegaan en wist men dit aanzienlijk terug te dringen. Geleidelijk kwam de wereld in de greep van de vrije markt en is dat niet alleen een verhaal van kommer en kwel. De markt reikt ook veel aan in de vorm van welvaart, verschuivingen in maatschappelijk denken, die de verstarring doorbraken, betere bestuursvormen brachten en de burgers meer vrijheid gaven. Grote delen van de wereld kenden langdurige rustige en stabiele periodes, maar het geweld in de wereld verdween helaas niet. En dat geweld stelt het hele weefsel ter discussie. Een systeem tracht zich altijd te rechtvaardigen. De mensenrechten staan hoog in het vaandel en de democratie wordt als de ideale bestuursvorm gezien. Dat laatste is een verbetering ten opzichte van het oude, maar wordt grotendeels teniet gedaan door een markt, die als een octopus de wereld omspant, een eigen momentum heeft en grote delen van de mensheid uitsluit en doet verpauperen. Natuurlijk wordt wel veel lapwerk verricht en tracht men de scherpste kantjes eraf te halen, maar een markt gefundeerd op het imperialisme in de mens kent in diepste wezen geen moraal.

Ethiek heeft weinig van doen met de enorme drive van mensen om omhoog te willen in de vaart der volkoren. Deze weg wordt in het heersende denken in de samenleving als heel normaal gezien en het gemak waarmee mensen menen meer te kunnen nemen en meer te kunnen zijn dan anderen is verbijsterend. Maar in hun keuzes versterken ze ook het web van geweld, dat ten koste gaat van het eigen zelf. Wanneer ze anderen de loef afsteken om de eigen positie te verbeteren, menen ze al snel dat anderen dat ook zullen doen. Alle rotstreken op deze weg omhoog slaan weer terug en verarmen het eigen zelf. Het genot van het succes is van korte duur en voeden de honger naar meer. Het ongezonde maatschappelijk weefsel is als een web van geweld en als vliegjes raken mensen verder in het web verstrikt. De markt neemt het beste van hun levens en blijft de honger naar meer voeden.

Het ideaal, maatschappelijk gezond weefsel, ziet er heel anders uit. Dit weefsel kent geen hiërarchie. De soevereiniteit wordt als heel kostbaar gezien, omdat deze vrijheid fundamenteel is als het om ethiek gaat. Het meer willen zijn dan een ander is ondenkbaar, want elk mens is een universum, een raadsel in zichzelf. De ethische mens houdt zich op de achtergrond en laat anderen voor gaan. Wanneer bezit zich ophoopt, dan wordt dat aangewend om goed te doen. In een maatschappelijk weefsel, waarin het ethisch denken overheerst, nemen mensen weinig voor zichzelf en gaat de aandacht uit naar het welzijn van allen. In het maatschappelijk weefsel is dit ethische weefsel ragfijn en weinig zichtbaar ook aanwezig. Het is altijd fascinerend om sommige mensen, die zich voor het voetlicht bewegen, tijdens hun leven om te zien slaan en op te zien schuiven in de richting van een ethische leefwijze. De politieke strategie om de tsunami te keren mikt ook op dit haast onzichtbare weefsel. Mensen, die vaak door het leven werden geslagen, door de pijn tot andere inzichten kwamen en anders zijn gaan leven. Met het doen van goed hebben ze moreel gezag gekregen. Hier ligt onzichtbaar een kracht om het tij te keren. De benadering van deze kracht moet echter heel zuiver zijn.

De samenleving is eigenlijk een mix van ongezond en gezond weefsel, waarbij dit alles altijd in beweging is. Anders gezegd doen mensen soms goed, maar vaak ook niet. Bij vlagen zijn we werkelijk mens, maar veelal niet. De heersende mentaliteit heeft een stevige zet in de goede richting nodig om de balans in de goede richting te laten verschuiven en veel

geweld in de wereld te laten verdwijnen. Om die verschuiving mogelijk te maken is een verdieping van inzicht belangrijk, iets waar deze paper ruim aandacht aan schenkt. Die verschuiving in mentaliteit geeft meer greep op de markt. De markt is veel te complex en de ontwikkelingen gaan te snel om dit van bestaande of nog in het leven te roepen instellingen te verwachten. Tegelijkertijd zouden we weer baas moeten worden in ons collectieve huis en dat stelt andere eisen aan de politiek. Momenteel is de politiek teveel verweven met de markt, kennen de spelers elkaar heel goed en spelen ze elkaar als vanouds sappige brokstukken toe. De politieke instellingen moeten de markt niet alleen gaan omvatten, maar als tegenhanger van het imperialisme in de markt als het ware een moreel ijkpunt gaan vormen. Dit ideaal stelt andere eisen aan de politiek, waarbij de burger zich niet afzijdig mag houden.

In het theater van de wereld gaat politiek iedereen aan. We zitten immers ingescheept in een gezamenlijk avontuur en we zijn medeverantwoordelijk voor de ontwikkelingsgang. In de praktijk is de politiek in handen van een relatief gering aantal mensen. Een complex van factoren maakt dat de overgrote meerderheid zich politiek afzijdig houdt. Op persoonlijk vlak is er de eerder geschetste bolster, waardoor mensen elkaar niet werkelijk ontmoeten. Op politiek vlak is er sprake van een cocon, die zich niet gemakkelijk open laat rijten. Aan een aantal factoren is het maatschappelijk weefsel debet. We zullen een aantal voorbeelden noemen.

-Via het onderwijs heeft de samenleving een flink deel van de opvoeding in handen gekregen. Lange tijd zijn jonge mensen in handen van instellingen, waar ze wel veel kennis kunnen vergaren, maar ze worden ook zo gevormd dat ze het heersende stamien van denken overnemen en geschikt zijn voor de markt. Deze langdurige afhankelijkheidsrelatie voedt de idee dat het wel goed zit. Er is natuurlijk volop ellende in de wereld, maar wij als samenleving zijn lekker bezig. Over de boter op het eigen hoofd wordt niet of nauwelijks gepraat. Dat maar lekker in, want vadertje staat past op de winkel.

-Worden mensen toch politiek actief, dan komt dit enerzijds door stimulans vanuit de naaste omgeving of zijn het slimmeriken, die omhoog willen in de vaart der volkeren. In deze dans om de vetpotten in de vorm van aandacht en lucratieve carrière perspectieven regeert de waan van de dag, worden relatief simpele zaken onnodig ingewikkeld gemaakt en wordt de gewone

burger niet als participant aangemoedigd, maar als stemvee gebruikt. De zo geprezen gedachte, dat het volk regeert, verschraalt tot de werkelijkheid dat een slechte bestuurder vervangen kan worden door iemand, die daar veel op lijkt. Een gunstig gegeven voor de heersende belangengroepen, die graag de touwtjes in handen houden.

-Het onnodig ingewikkeld maken van de politiek geeft voeding aan de oude psychologische barrière, waarbij onder velen de gedachte leeft dat een dubbeltje nooit een kwartje kan worden. Als vanouds maken de heren en dames politici, via talrijke connecties verweven met de heersende belangengroepen, de dienst uit. De burger koestert de gedachte, dat de politiek een smerig bedrijf is en houdt zich liever ver van dit wolvengevecht. Wel een erg gemakkelijke opstelling.

-Tenslotte is in de verschillende landschappen van inzicht, waarin mensen opgevoed worden, de ethiek overwoekerd geraakt en krachteloos geworden. Het zijn de befaamde verdikkingen in het denken, waarmee de oprispingen van het hart gesmoord worden. Het bestaande weefsel heeft al eerder met dit bijltje gehakt en een antwoord klaar.

Er zijn echter ook redenen, die veel dichterbij huis liggen of voortkomen uit een persoonlijke keuze.

-Velen verwerpen het idee dat het beter kan. Zij wijzen op de strijd om zich heen of de geschillen, waar ze zelf in betrokken zijn geraakt. Op dat punt hebben ze ten dele gelijk. Het geweld in de eigen omgeving laat zich niet gemakkelijk terugdringen, omdat je als speler in het veld gezien wordt. Ten aanzien van het geweld verder weg kan vaak wel wat gedaan worden, omdat de positie veel neutraler is. Cynisme is dus heel begrijpelijk, maar kan ook heel makkelijk als excuus gebruikt worden.

-Een vermeend gebrek aan inzicht houdt velen tegen. Daarbij geven mensen zich te weinig de tijd. Het leven is een zoektocht en juist een reis door de verschillende landschappen van zien en denken een uitdaging. Het zichzelf politiek engageren is in eerste instantie een leerproces. Het is dan juist een uitdaging om lid te worden van een politieke omgeving, die vreemd is aan de vertrouwde. Deze in eerste instantie lerende en verkennende opstelling kost weinig tijd en laat ruimte voor taken, die tijdens de eerste helft van het leven belangrijker zijn. Het eventueel politiek actief worden kan later, steunt op rijp inzicht en richt zich dan automatisch op de werkelijk belangrijke zaken.

-Heel slim denken velen zich afzijdig te kunnen houden van de politiek en zijn ze alleen druk met de eigen beslommeringen. Deze egocentrische houding is begrijpelijk, maar om meerdere redenen niet verstandig. Ogenschijnlijk lijkt een individu een zelfstandig bestaan te kunnen hebben, omdat er lange periodes maatschappelijk gezien geen ingrijpende veranderingen zijn. Ieder individu blijft echter verbonden met het wel en wee van het geheel. Wanneer de oorlog plotseling door de schijn breekt moeten ze vooral niet zeuren. Ze hadden dit kunnen weten. Hetzelfde geldt voor de naderende tsunami. Maar afgezien van deze excessen is een opsluiten in de cocon schadelijk. Mensen die het blikveld beperkt houden tot het eigen wereldje zijn kleurloos en weinig sprankelend. De discussie beperkt zich veelal tot de eigen beslommeringen en heeft weinig diepgang. Of ze snuffelen even aan de problemen in de wereld, laten bij het uiten van gedachten hierover de naald in de vaste groeve van het eigen gelijk vallen en snijden al snel een veilig onderwerp aan.

-Leven is antwoord geven. Diep begraven in het collectieve geheugen sluimert het grootste leger van de geschiedenis. In mijn verbeelding huppelt een groepje kinderen, uit een voortdurende Holocaust, mij blij tegemoet. De rakers kennen de antwoorden al, maar zij willen het van mij horen. 'Waarom moesten wij vroegtijdig sterven?' zingen ze in koor. Antwoord geven op de deze vragen en hun ridder willen zijn is de eerste stap. Wanneer het duistere het levenspad kruist is er een wikken en wegen. Wordt dit een goede dag om te sterven? Het scheuren van de cocon is als het gaan naar de oever van de rivier en het overwinnen van de dood. Beter dood dan bang. Meestal valt het mee, maar ooit kan de keuze zich opdringen. Geef ik mijn leven of laat ik het instinct om te overleven in mijzelf los. Een offer kan goed doen, maar het recht op eigen leven is er ook. In deze keuze krijgt vrijheid werkelijk betekenis.

Wanneer het overgrote deel van de mensheid in de cocons blijft zitten heeft het leven in feite geen zin. Natuurlijk zijn er mensen, die de weg naar buiten hebben gevonden en een diepgaande keuze voor ethiek hebben gemaakt. Enkele vlinders maken evenwel nog geen zomer. Hun daden worden rijkelijk geprezen, maar vinden nauwelijks navolging. Stilletjes kruipen de anderen dieper in de cocons weg en laten ze de vuile was aan enkelen over. Ze negeren daarbij het verband, dat dit wegkruipen het geweld in de wereld voedt en de enkele vlinders sneller doet verteren. Wat

ze vooral missen is het veel ruimere landschap. Zonder een massale geboorte van de vlinders heeft de groeiende macht van het collectieve bewustzijn geen gezonde basis en doet het geweld als ingebouwd vernietigingsmechanisme zijn werk.

Wat wordt ons antwoord? De tsunami heeft iets, dat heel kenmerkend is, maar ook grote mogelijkheden biedt. De financiële wereld is door de crisis, die enkele jaren geleden begon, op losse schroeven gezet. In dat bouwwerk is met Griekenland een zwart gat ontstaan, dat vrij snel begint te groeien. Dit zou gemakkelijk te repareren zijn, wanneer de benodigde instellingen daar zouden zijn. Mondiaal is er echter sprake van een politieke leemte en dat gegeven breekt ons nu op. Al lange tijd probeert de politiek de schijn op te houden, dat alles wel goed komt, maar waarschijnlijk is dat niet zo. Er zijn teveel spelers in het veld en deze groepen wolven hebben tegenstrijdige belangen. Het antwoord kan dus niet uit de politiek komen en heeft dus een zet van buiten nodig. Nu maken wij ook deel uit van de politiek. Er is maar één theater in de wereld en we zijn allemaal spelers. Wij kunnen een politiek gebaar maken. In dat gebaar gaat het niet alleen om het ongedaan maken van de tsunami. Dat is slechts een aangrijpingspunt. Alles draait om een herijking van onze waarden. De kracht daartoe komt in essentie van het individu. Alles draait om inzicht. Op basis van inzicht kan een individu uitstijgen boven de natuur en werkelijk mens worden. In de directe omgeving kan al veel gedaan worden en springen de innerlijke tuinen haast als vanzelf open. Om ook politiek actief te worden is het scheuren van de cocons belangrijk. Het is belangrijk om alle landschappen te kennen en het beste daaruit omhoog te halen. Een vrijheid in verantwoordelijkheid. Een solidariteit die niemand uitsluit. Een orde, zodat iedereen in de orde en daarmee in orde kan zijn. De glans van een Messiaanse vrede, die niet van buiten komt, maar een vermogen is, dat al in ons ligt. In het diepste zelf is het belangrijk een oude psychologische barrière duidelijk te zien en te overwinnen. Het geweld in de wereld is al heel oud en van dit geweld gaat een enorme intimidatie uit. Wanneer we een oud verhaal erbij halen, zouden we dit geweld als volgt kunnen duiden. De som van alle geweld in de wereld is als een oude draak. De klauwen staan voor het wapentuig in de wereld. De koppen voor de verschillende denkwerelden, die mensen aanhangen, waardoor ze elkaar niet goed kunnen verstaan. De enorme pens voor de zo belangrijke economische verhoudingen, waarin we een

verkeerd uitgangspunt hebben. En vooral boeiend zijn de spierbundels. Elke vezel staat voor de psyche van een mens. Wanneer we cynisch zijn, wegstijgen en het morele appel uit de weg gaan, dan zwelt de vezel in de draak. Nemen we de morele uitdaging aan, gaan we inspanningen leveren om het tij te keren, dan wordt de vezel vrijwel onzichtbaar. Wij zijn de draak en de eerste worsteling ligt in het eigen zelf. Een worsteling die steeds weer terugkeert. Wanneer je leert omgaan met de twijfel en onrust in het eigen zelf, dan komt in de perioden van rust veel duidelijker voor ogen te staan wat werkelijk waarde heeft en is het niet moeilijk om te zien wat gedaan moet worden.

Het gat moet gedicht worden. De herijking van waarden ligt niet in handen van een beperkt aantal individuen. Het is belangrijk dat allen de noodzaak daarvan inzien en bereid zijn tot groots gebaar. In deze natie hechten we vanouds erg aan het slijk der aarde. We zijn zeer bedreven in het dicht houden van de knip. En dat moeten we juist niet doen. We moeten de wolven in de wereld beschamen door royaal te zijn. Per hoofd van de bevolking leggen we duizend euro of meer op tafel om niet alleen een armlastig land, maar de mensheid en daarmee onszelf te redden.

Deze stap, die vrij snel via de sociale media gerealiseerd kan worden, is niet voldoende. Er is een vervolgstap nodig, die mensen in staat stelt om elkaar ook lijfelijk te ontmoeten en te werken aan een vernieuwde politiek. Het gaat dan weer om de grote lijnen. De vrije markt mag er best zijn, maar dan ingebed in verantwoordelijkheid. Dat vraagt al om een verschuiving in de mentaliteit, waarbij de moordende concurrentie tot het verleden gaat behoren, er meer wordt samengewerkt en mensen leren om zich veel speelser in de markt op te stellen. Om dit proces te begeleiden zijn politieke organen nodig, die een moreel tegenwicht bieden. Meer dan om goede spelregels draait het om de poppetjes. Mensen, die door de wol zijn geverfd, het veld goed kennen, maar ook moreel tot wasdom zijn gekomen. Om deze hoofdlijn goed op de kaart te zetten kunnen we bij een volgende verkiezing tijdelijk gestalte geven aan een politieke partij, die bewust geen macht wil. Dit laat zich vrij makkelijk organiseren, kost relatief weinig tijd en is heel laagdrempelig. Het is een manier om de huidige politiek, die gedomineerd wordt door de wolven, af te straffen. Op symbolische wijze halen we niet alleen de macht weg, we gaan het ook hebben over veel zaken, die het algemeen welzijn schaden. Waarom moet bijvoorbeeld

iemand, die toegerust is met beter functionerend verstandelijk vermogen, meer geld en status krijgen? Wat is status en moet dat niet tot het verleden gaan behoren? Zo zijn er talrijke vragen en onderwerpen. Bij een herijking van waarden gaat het niet alleen om politieke verbeteringen. De verschuiving in denken is veel belangrijker. De greep naar de macht is slechts schijn. Feitelijk gaat het erom zeer velen tijdelijk in beweging te brengen en in het proces van interactie veel bloemen te laten bloeien. Tegenkrachten zullen moord en brand schreeuwen en proberen in te spelen op de diepste angsten. Maar daar moeten we ons niet teveel van aantrekken. Bij dit experiment rolt de staat niet om. Kenmerkend voor leidinggevendens is dat ze het belang van zichzelf overschatten. Bij bedrijven houden secretaresses als duizendpoten de zaak veelal draaiend. Bij de staat zorgt de vierde macht voor de benodigde continuïteit.

De kans is groot dat het bovenstaande niet gaat lukken. Een laatste optie is gezien de heersende mentaliteit in deze tijd het meest waarschijnlijk, maar ook gevaarlijk. Mensen worden pas echt wakker, wanneer het huis in brand staat. In zulk een tijd van verwarring is een rustpunt en een duidelijke koers belangrijk. Een groeiende beweging met een duidelijk doel kan zulk een rustpunt zijn. Maar het wordt ook een tijd van grote offers om het tij te keren en de kans is daar, dat we falen. Het is wijs om het nooit zover te laten komen.

Het raadsel.